

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

Volný čas a životní styl současné středoškolské mládeže

Autor: Tomáš Bach

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Iva Žlábková, Ph.D.

Studijní obor: Sociální pedagogika, specializace: Výchovná a vzdělávací praxe

Datum odevzdání: 29. 3. 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Volný čas a životní styl současné středoškolské mládeže“ jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 29. 3. 2013

.....
Tomáš Bach

Poděkování

Děkuji Mgr. Ivě Žlábkové, Ph.D., vedoucí mé bakalářské práce, za odborné vedení, poskytnuté rady a připomínky, a za metodickou pomoc.

Abstrakt

Bakalářská práce „Volný čas a životní styl současné středoškolské mládeže“ má teoreticko-empirický charakter. V teoretické části se zabývá problematikou volného času a životního stylu se zaměřením na specifika mládeže a faktorů ovlivňujících jejich volný čas a životní styl.

Empirická část popisuje, jakým způsobem tráví současná středoškolská mládež volný čas, jaké volnočasové aktivity a jaký životní styl preferuje a jaké jsou rozdíly mezi trávením volného času a životním stylem u chlapců a dívek. Výzkumné šetření proběhlo metodou dotazníku zadaného žákům středních škol ubytovaných v domovech mládeže.

Klíčová slova: volný čas, životní styl, volnočasové aktivity, výchova, mládež, středoškolská mládež, výzkum.

Abstract

The bachelor thesis “Leisure time and lifestyle of contemporary highschool youth” has both theoretic and empirical character.

The theoretic part traces problems of the leisure time and lifestyle, especially of the youth and the factors which influence the leisure time and lifestyle of the youth.

The empirical part describes how the contemporary highschool youth spend their leisure time, which leisure activities and lifestyle they prefer, and what differences are between the leisure time and between the lifestyle of boys and girls. The research was made by the way of questionnaires submitted by students of high schools and students accommodated in highschool dormitories.

The key words: leisure time, lifestyle, leisure activities, education, youth, highschool youth, research

Obsah

Úvod	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Volný čas	8
1.1 Teoretické vymezení volného času	8
1.2 Funkce, role a význam volného času	9
1.3 Pedagogika a volný čas	10
2 Životní styl	13
3 Volnočasové aktivity	15
3.1 Prostředí volnočasových aktivit	15
3.2 Organizace volnočasových aktivit	16
3.3 Současné trendy v oblasti volnočasových aktivit dětí a mládeže	18
4 Mládež	21
4.1 Adolescence	21
4.2 Specifika dospívání a socializace	23
5 Faktory ovlivňující volný čas a životní styl mládeže	26
5.1 Rodina	26
5.2 Škola	28
5.3 Vrstevníci	29
5.4 Média	31
5.5 Negativní jevy	34
II. EMPIRICKÁ ČÁST	38
6 Východiska výzkumu	38
6.1 Stanovení výzkumného problému a cílů výzkumu	38
6.2 Stanovení výzkumných předpokladů	39

7 Realizace výzkumu	40
7.1 Příprava a organizace výzkumu	40
7.2 Sběr a zpracování dat	41
8 Analýza a interpretace dílčích výsledků výzkumu	43
8.1 Charakteristika výzkumného vzorku	43
8.2 Volný čas středoškolské mládeže	45
8.3 Způsob trávení volného času středoškolské mládeže	49
8.4 Média a ICT ve volném čase středoškolské mládeže	57
8.5 Příprava na vyučování a studijní prospěch	64
8.6 Rizikové chování středoškolské mládeže	68
8.7 Rodinné zázemí respondentů	73
8.8 Identifikace s volným časem a životním stylem	79
9 Shrnutí a závěr empirické části	82
9.1 Ověřování platnosti výzkumných předpokladů	82
9.2 Základní rekapitulace zjištěných poznatků v empirické části	83
 Závěr.....	 86
 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	 89
SEZNAM PŘÍLOH	90

Úvod

Problematiku volného času a životního stylu jsem si zvolil za téma své bakalářské práce, protože se volným časem a životním stylem dětí a mládeže ve svém životě dlouhodobě zabývám. V dětském věku jsem vstoupil do skautské organizace, byl součástí specifické vrstevnické skupiny a stal se rádcem skautské družiny. Několik let poté jsem začal působit ve vedení skautského oddílu, kde jsem vytvářel program, koncepci a strategii oddílu v oblasti výchovného zhodnocování volného času širokého věkového spektra členů oddílu. Profesně jsem následně zakotvil jako vychovatel domova mládeže a ve volném čase pořádám letní tábory a víkendové akce pro děti.

Díky výše uvedeným zkušenostem a pedagogickému působení můžu dlouhodobě sledovat a srovnávat, jakým způsobem ovlivňuje naplnění volného času rozvoj osobnosti dětí a mládeže. Dají se sledovat i souvislosti působení různých faktorů na podobu volnočasových aktivit dětí a mládeže a formování jejich životního stylu.

Cílem mé bakalářské práce v teoretické části je základně nastínit problematiku volného času a životního stylu. Dále na základě popisu oblasti volnočasových aktivit, specifíkové současné středoškolské mládeže a faktorů ovlivňujících trávení volného času a podobu životního stylu objasnit souvislosti a ukázat komplexnost celé problematiky.

V empirické části se budu snažit na základě získaných dat zjistit, jakým způsobem tráví současná středoškolská mládež volný čas, jaké volnočasové aktivity a jaký životní styl preferuje. Dále budu porovnávat, jaké jsou rozdíly mezi trávením volného času a životním stylem u chlapců a dívek.

Orientace v dané problematice a nově získané informace prohloubí mé dosavadní znalosti a zkušenosti, posílí teoretické základy, o které se budu moci opírat při vykonávání povolání vychovatele a při práci s dětmi a mládeží ve volném čase.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Volný čas

Volný čas je významnou oblastí života. Vstupujeme do různých prostředí a účastníme se rozmanitých volnočasových aktivit. Setkáváme se s teoretickými informacemi a získáváme mnohé praktické zkušenosti. Volný čas nám přináší možnost učit se poznávat, nacházet nové možnosti, vstupovat do nových oblastí zájmových i veřejně prospěšných aktivit. Proto je naprosto opodstatněné, že volný čas dětí a mladých lidí přitahuje mimořádnou pozornost.¹

Významným faktem je komplexnost problematiky volného času. Na podobu volného času mají vliv společenské podmínky, které ovlivňují vznik a rozvoj volného času obecně, dále přístupy jednotlivých dětí a mladých lidí reagujících na různé možnosti a podněty. Dle Hofbauera zároveň není volný čas pouhým průvodním jevem života, ale může být jeho výrazným aktivizujícím činitelem.²

1.1 Teoretické vymezení volného času

Pojem volného času má různé podoby pojetí, od užších vymezení k širším, ve své podstatě se však veškeré definice prolínají. Čas lidského žití lze rozdělit na oblast povinností a oblast volného času.

Volný čas by se dal definovat jako čas, kterým můžeme disponovat podle své vůle, není zatížen žádnými povinnostmi nebo závazky, můžeme jej naplnit dle svých představ a možností. Volný čas je tedy možné chápat jako opak doby nutné

¹ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 8

² HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 11

k vykonávání práce a povinností a doby nezbytné k reprodukci sil.³ Volný čas *je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.*⁴ Jako významné prvky vymezení volného času vidí Hofbauer např. vstup účastníků do volnočasových aktivit s očekáváními, na základě svobodného rozhodnutí a přínos aktivit v podobě příjemných zážitků a uspokojení.⁵

Specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže je výchovná potřeba a nutnost jeho pedagogického ovlivňování. Nedostatek zkušeností a nedostatečná orientace dětí ve všech oblastech zájmových činností vyžadují vedení dospělým člověkem.⁶

1.2 Funkce, role a význam volného času

Postupným historickým vývojem dochází ke zkracování pracovní doby a nárůstu času, který si mohou lidé organizovat sami podle svých potřeb. Prodlužuje se i samotná doba života člověka, kdy v její narůstající poslední části tvoří volný čas velkou část celkového objemu času. Prostor volného času se tak stále zvětšuje.

Přesun značného množství lidí do měst způsobil navíc vysokou kumulaci velkého objemu volného času lidí do určitého územního a sociálního prostoru.

Z volného času se stala výchovně vzdělávací záležitost, ale i prostor pro komerci. Ve volném čase se utváří mezilidské vztahy, vytváří formální i neformální skupiny, využívají média, prostřednictvím různých činností odehrává zdravý tělesný i duševní vývoj, probíhá uspokojování potřeb, sociálních kontaktů a seberealizace.

Pokud je spektrum činností a trávení volného času a formování životního stylu správně nastaveno a pedagogicky příznivě ovlivňováno, je volný čas velkou příležitostí pro rozvoj všech stránek osobnosti. Pávková vidí hlavní pedagogické úkoly

³ PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, 1995.

⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 13

⁵ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 13

⁶ PÁVKOVÁ, J. a kol.. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 13

volného času dětí a mládeže a péče o něj jako výchovu ve volném čase a výchovu k volnému času.⁷

Mezi hlavní funkce volného času řadí Hofbauer následující body:

- odpočinek (regenerace pracovní síly)
- zábava (regenerace duševních sil)
- rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury)

V některých dokumentech státní politiky vzhledem k mladé generaci v ČR se můžeme dočíst, že mezi hlavní funkce volného času patří především relaxace, regenerace, kompenzace, sociální prevence a výchova.⁸

Velký význam volného času je v tom, že smysluplné volnočasové aktivity pomáhají řešit negativní jevy mezi dětmi a mladými lidmi.⁹ Oblast volného času ve vztahu k jeho funkcím a významu je velmi široká. Na základě shrnutí poznatků odborné literatury zahrnuje dle Hájka: *odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou veřejně prospěšnou činnost a časové ztráty s těmito činnostmi související.*¹⁰

1.3 Pedagogika a volný čas

Každým dnem se zvětšuje poznání mimořádného významu volného času v životě dětí a mládeže. Moderní pedagogika reaguje na výše uvedené poznání svou diferenciací a specializací a několik pedagogických disciplín se proto volným časem začalo intenzivně zabývat. Mezi nejvýznamnější lze zařadit pedagogiku volného času a zážitkovou pedagogiku.

⁷ PÁVKOVÁ, J. a kol.. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 18

⁸ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 15

⁹ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 95

¹⁰ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 66

Hofbauer¹¹ ve své publikaci uvádí, že posláním pedagogiky volného času je analyzovat dosavadní vývoj vědeckého poznání a jevů souvisejících s problematikou volného času dětí a mládeže, vnášení nových podnětů a iniciativy a harmonizace jejich řešení. Dále *děti a mladé lidi uschopňovat k tomu, aby se za pomoci dospělých (rodičů, vychovatelů, animátorů) a později i samostatně učili vhodné aktivity a realizační způsoby správně volit a zvládat tak, aby byly ve prospěch rozvoje jich samých, jejich sociálního okolí, společnosti, přírody.*

Pedagogika volného času přichází s pojmem *výchovné zhodnocování volného času*, který zahrnuje několik základních oblastí. Skrývá pod sebou výchovu ve volném čase, výchovu prostřednictvím volnočasových aktivit a v neposlední řadě přímo výchovu k volnému času.¹² Pedagogika volného času se zabývá celkovým pojetím, cíli a způsoby výchovného zhodnocování, usiluje o stanovení koncepce dalšího vývoje na základě vývoje společnosti i samotného vývoje pedagogiky volného času jako vědního oboru.¹³

Tento relativně nový vědní obor se zajímá o prostředí, prostor a zařízení pro výchovu ve volném čase, o účastníky volnočasových aktivit, rysy a tendence výchovného zhodnocování volného času. Snaží se zároveň odkrývat nové možnosti a alternativní řešení, případně k nim v pedagogické praxi inspirovat.

Pedagogika volného času se také zajímá o fenomén volného času jako takového, u kterého sleduje vznik, rozvoj, funkce a podmíněnost ve vztahu ke společenskému kontextu. Soustředí se na mladou generaci, pro kterou je volný čas významnou podmínkou života a možností úspěšného rozvoje.

¹¹ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 18

¹² HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 17

¹³ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 12

Jednu z mnoha alternativ přináší například zážitková pedagogika, která zvolila zážitek jako ústřední prvek výchovných a vyučovacích snah. Formou vstupování do dobrovolně podstupovaných a prožívaných napětí a rizik umocněných zážitky účastníka otvírá zážitková pedagogika možnost, i v prostředí chudém na podněty, získávat bezprostřední a celistvou, racionální i emocionální zkušenost spjatou s životní skutečností. Umožňuje tak zvnitřnění zážitku a zkušenosti a umocnění výchovného působení aktivity.

Podle Hájka¹⁴ specifický význam zážitkové pedagogiky leží v následujících přednostech. Průběh aktivit v zážitkové pedagogice často vyžaduje nutnost ihned reagovat, okamžitě se rozhodovat a rychle jednat, včas rozpoznávat, chápat a překonávat případné skupinové konflikty. Účastník získává nové zkušenosti kontrastní se všedním dnem i svou dosavadní zkušeností a učí se řešit neobvyklé životní situace.

Velkou roli v aktivitách hraje skupina a nutnost spolupráce. Tento fakt spolu s prvkem dobrodružství je velmi přitažlivý pro mladé lidi, zážitková pedagogika tak skýtá bohatý motivační potenciál a potenciál pro výchovné zhodnocování volného času.

Volný čas jako významná oblast života člověka značně přispívá k rozvoji jeho osobnosti. Plní řadu důležitých funkcí v rovině odpočinku, zábavy a formování jedince. U dětí a mládeže tak vzniká výchovná potřeba pedagogického ovlivňování volného času, výchovného zhodnocování volného času a výchovy k volnému času. Z pedagogických disciplín se volným časem zabývá především pedagogika volného času.

¹⁴ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 56 - 59

2 Životní styl

Životní styl je velmi široký a poměrně složitý pojem. Jedná se o určitý souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje, zahrnuje se do něj hodnotová orientace na základě individuálního systému hodnot, způsob života a trávení volného času, jednání člověka ve volném čase a v neposlední řadě charakter sociálních interakcí a vztahů s lidmi.¹⁵

Životním stylem by se také dalo nazvat jakési uspořádání činností, jednání lidí, vztahů, vědomí hodnot, norem, věcného prostředí, které je integrací životních způsobů jedince.¹⁶ Hodnocení životního stylu v sobě zahrnuje rozbor charakteru činností, používaných postupů, množství času, který je jednotlivým činnostem věnován.

Životní styl je spojen s postoji a přístupy ke škole a ke vzdělání obecně, často navazuje na životní styl rodiny, ze které jedinec pochází.

*S výchovou ve volném čase bezprostředně souvisí záměrné a cílevědomé utváření životního stylu. Využívání volného času je jeho součástí.*¹⁷

Aktivity volného času životní styl značně ovlivňují a jsou opět zpětně ovlivňovány životním stylem. Na formování životního stylu má vliv schopnost využívání materiálních podmínek pro trávení volného času, volba jednotlivců a sociálních skupin, v nichž jedinec svůj volný čas tráví, subjektivní hodnocení významu volného času, aktivita či pasivita přístupu k zájmům. Míra aktivity se projevuje v tom, jaké úsilí člověk dokáže vynaložit, aby dosáhl svých plánů a tužeb. Zda se spokojí s pasivním přístupem a méně kvalitním výsledkem uspokojení či realizace svých zájmů. Nebo v jiném pohledu se dá položit otázka, kam až sahá zájem jedince ve vztahu k ochotě vynaložit úsilí daný zájem realizovat.

Petr Sak¹⁸ ve své publikaci uvádí, že sociální zrání jedince s sebou přináší vývojové změny ve vědomí a v sociální kompetenci, které znamenají proměny sociálního chování od elementárních aktů až po životní styl. Podle Saka „je integrovanou

¹⁵ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 29-30

¹⁶ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 69

¹⁷ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 69

¹⁸ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 35

kategorií sociálního zrání životní styl, do kterého se promítají všechny ostatní prvky a procesy sociálního zrání.“¹⁹ Sak životní styl dále definuje jako „*dynamizovaný a do sociálního časoprostoru promítnutý hodnotový systém jedince.*“²⁰

Životní styl je ryze individualizovaný a specifický, i když i u něj existují společné rysy s dalšími jedinci podle shodnosti sociálního pole. Liší se v jednotlivých životních etapách, ale přesto vždy obsahuje v různé míře základy celoživotního životního stylu, který se dle vývoje v jednotlivých životních etapách dle podmínek a možností přizpůsobuje.

Mladá generace nepřebírá a neosvojuje si vše, co se z životních forem nabízí, ale selektivně si vybírá, přijímá a zvnitřňuje pouze to, co je ve společnosti živé, nebo budí takový dojem. Sociální osobnost je tak podle Saka výsledkem působení individuální psychiky jedince a jeho sociálního pole.²¹

Velký význam při formování životního stylu má rodina. Jako primární sociální skupina oslovuje jedince od narození, je prvním prostředím, které nabízí vzorce chování a velmi často můžeme u dětí a mládeže v určité formě hovořit o zjevných projevech nápodoby životního stylu rodiny. Rodiny se od sebe často výrazně odlišují životním stylem i způsobem trávení volného času. Je proto patrné, že základní návyky a postoje si jedinec ze své rodiny do života odnáší. Podobným způsobem během dětství a dospívání ovlivňují jedince i vrstevníci, kdy, někdy jen na přechodné vývojové období, dospívající přizpůsobuje životní styl vybraným sociálním skupinám.

Výchova ke zdravému životnímu stylu je posláním výchovy rodinné, pedagogického působení školy a všeho pedagogického ovlivňování volného času. Jejím cílem je osobnost člověka s dobrým hospodařením s volným časem, pestrými a mnohostrannými zájmy, člověka aktivního, uvědomujícího si hodnotu volného času a schopného vyvíjet úsilí ve vztahu k vykonávání činností a zájmů přinášejících mu uspokojení a kvalitní vztahy s lidmi.²²

¹⁹ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 46

²⁰ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 46

²¹ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 47

²² PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 31

3 Volnočasové aktivity

Volnočasových aktivit je nepřeberné množství. Jsou zajišťovány velkým počtem státních i nestátních organizací, vychází z obecných zájmů a plánů MŠMT, nebo vizí a programů organizací samotných, často reagují na skutečné potřeby a poptávku účastníků. Konkrétní realizace volnočasových aktivit záleží především na nabídce, která nebývá vždy zcela rovnoměrně rozložena, a velkou měrou na přístupu účastníků.

V následujících podkapitolách se zaměřím na popsání v jakém prostředí a jakým způsobem jsou volnočasové aktivity organizovány. Ve třetí subkapitole se zaměřím na současné trendy a tendence ve volnočasových aktivitách dětí a mládeže.

3.1 Prostředí volnočasových aktivit

Volnočasové aktivity se odehrávají v přirozených prostředích nebo v prostředích k tomuto účelu zřízených či upravených člověkem. Za jedinečné prostředí k uskutečňování volnočasových aktivit je právem považována příroda. K dalším cenným místům můžeme řadit místa přitažlivá historicky nebo umělecky, přirozená prostředí běžného života a zařízení volného času, která stále procházejí kvantitativním i kvalitativním vývojem. Mezi místa specializovaná, která jsou zřízena přímo k realizaci volnočasových aktivit, řadíme parky a hřiště, sportovní a kulturní centra, haly, areály a jiná zázemí, domy a střediska dětí a mládeže, domovy mládeže, další školská zařízení, jiná zařízení s celostátní působností, prostory různých výchovně vzdělávacích institucí, centra, domy, klubovny a prostory sdružení dětí a mládeže, neziskových organizací a nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.²³

Ke stále častějšímu prostředí pro realizaci živelných a cílevědomě zaměřených volnočasových aktivit patří příroda. Velký význam má pro volnočasový pohyb, pobyt a aktivity. Využití přírody probíhá v mnoha rovinách a úrovních, při kterých účastníci využívají své síly nebo speciální prostředky, vybavení, zvířata. Pomocí výše

²³ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 43-45

uvedených možností využívají nebo překonávají fyzikální zákony na zemi, ve vodě či vzduchu. Lidé si v mnohém přizpůsobují přírodní prostředí k lepšímu využití při volnočasových aktivitách, v citlivější variantě pouze úpravou terénu nebo budováním tras, cest, tratí nebo ve výraznější variantě budováním cyklostezek, sjezdovek, lanovek apod. V některých případech vytváří napodobeniny jednotlivých výsečí nebo celého přírodního prostředí, což se projevuje např. zřizováním botanických a zoologických zahrad.²⁴

3.2 Organizace volnočasových aktivit

Volnočasové aktivity realizuje v mnoha různých formách a variantách řada subjektů. Vzniká pestrá nabídka volnočasových aktivit od institucí, zařízení, státních i nestátních organizací a konzumní společnosti a vzniká tak široké, flexibilní a dynamické pole možností pro trávení volného času. Paradoxně tak však mládež, která volný čas má, může mít problém se v nabídce orientovat.

Volnočasové aktivity jsou obvykle rozdělovány dle organizace nebo zájmu či formy absolvování účastníky na aktivity příležitostné, pravidelné, prázdninové a spontánní. Vyhláška MŠMT o zájmovém vzdělávání stanovuje jako formy zájmového vzdělávání: zájmovou činnost příležitostnou, pravidelnou zájmovou činnost, táborem činnost, osvětovou činnost, individuální práci s účastníky vedoucí k rozvoji nadání, nabídku otevřených spontánních aktivit a organizaci soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo spoluvyhlašovaných MŠMT.²⁵ *Systém aktivit a institucí volného času chápeme jako součást sociální struktury, politického uspořádání společnosti a mechanismu řízení celospolečenských procesů.*²⁶

²⁴ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 15-20

²⁵ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 142-144

²⁶ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 11

Volnočasové aktivity probíhají v rodinách, které v tomto směru vytváří základy osobnosti v trávení volného času. Vstupem do mateřské či základní školy se přidávají volnočasové aktivity školy a jejích zařízení.

Mezi volnočasová zařízení školy patří školní družiny a školní kluby. Těžiště aktivit školní družiny je pro žáky 1. stupně, jedná se většinou o činnost pravidelnou s prostorem pro příležitostné a spontánní aktivity. Základní činností ve školní družině je odpočinková činnost formou klidových aktivit, příprava na vyučování a hra. Školní klub je určen především pro žáky 2. stupně a žákům nižších ročníků víceletých gymnázií. Základem volnočasových aktivit školního klubu jsou zájmové aktivity v podobě různých kroužků, opět s možnostmi příležitostných či spontánních činností.²⁷

Za účelem naplňování rekreační a výchovně vzdělávací funkce se širokou zájmovou působností jsou zřizována střediska pro volný čas dětí a mládeže, kterými jsou domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Patří do soustavy škol a školských zařízení a jsou zřizovány školským úřadem, obcemi, církvemi či jinými subjekty.²⁸

Mezi další zařízení s působením v organizování volného času řadíme školská výchovná a ubytovací zařízení. Do této kategorie patří domovy mládeže, internáty a školy v přírodě. Jejich posláním je zajistit žákům a studentům mimoškolní zájmové činnosti se zaměřením na vzdělávání, sport a další zájmy, dále celodenní výchovné působení, stravování a ubytování. V rámci vzdělávací a výchovné soustavy působí ještě výchovná zařízení pro ústavní výchovu zahrnující např. diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Na rozvoji zájmových činností a vzdělávání ve volném čase se ještě významně podílí základní umělecké školy (ZUŠ) a jazykové školy.²⁹

Podstatný podíl v organizaci volného času dětí a mládeže mají nestátní neziskové organizace. Obvykle se jedná o organizace dětí a mládeže a občanská sdružení. Mezi nejvýznamnější organizace s celorepublikovou působností patří např. Junák - Svaz

²⁷ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 112-121

²⁸ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 142-143

²⁹ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 147-149

skautů a skautek ČR, Pionýr, Sokol, Česká táborská unie a mnoho dalších. Spolu se soustavou škol a školských zařízení vytvářejí nabídku volnočasových aktivit pro aktivní a smysluplné využití volného času dětí a mládeže.³⁰ Široké spektrum subjektů působících v oblasti volného času dětí a mládeže doplňují církve a náboženská společenství, komerční zařízení a organizace.

Sociální poslání a zaměření na neorganizované děti mají kromě některých církevních zařízení například nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM), která se zaměřují na klienty v obtížných životních situacích, ohrožené sociálně patologickými jevy nebo s vyhraněným životním stylem neakceptovatelným většinou společnosti.³¹ Nízkoprahová zařízení nabízejí základně především volný vstup a pobyt v zařízení, volnočasové aktivity, sociální služby a *aktivity a činnosti zaměřené na prevenci s cílem snížení rizik sociálně patologických jevů*.³²

3.3 Současné trendy v oblasti volnočasových aktivit dětí a mládeže

Základními pilíři volnočasových aktivit jsou stále více volitelnost a dobrovolnost, které patří mezi základní charakteristiky současného trávení volného času. Proto je spolu s motivací potřeba citlivý a promyšlený přístup realizace volnočasových aktivit, obzvláště u nejmladších účastníků.

V současné době lze sledovat pokračující trend individualizace v oblasti trávení volného času, který se dlouhodobě projevuje především v oslabování členských základů a vlivu sdružení dětí a mládeže. Jedná se o celoevropskou záležitost, kterou popisuje Hofbauer ve své knize *Děti, mládež a volný čas*. Jako jednu z hlavních příčin vidí značné rozšíření možností volnočasových aktivit zejména díky masmédiím a využívání počítačů, dále také díky vzrůstu nabídek i tlaků konzumního způsobu života.³³ Podle Hofbauera má tento trend v České republice spojitost i s politickým vývojem po „sametové revoluci“, po které došlo ke značnému nárůstu členů některých

³⁰ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 149

³¹ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 151

³² HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 152

³³ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 104

dříve zakázaných organizací, sdružení a spolků. Zároveň však odstartovala postupná změna společnosti, odklon od kolektivního způsobu života, masového a autoritativně organizovaného trávení volného času.³⁴

Na druhou stranu počátek organizovaných volnočasových aktivit u dětí začíná ve stále nižším věku, mění se programy vzdělávání některých mateřských škol, jsou často více specifické a zaměřují se na individualitu rozvoje osobnosti dětí. Pravidelné a organizované volnočasové aktivity se stávají stále více středem pozornosti rodičů s malými dětmi, rodin na „rodičovské dovolené“, které považují smysluplné naplnění volného času dětí za důležité pro jejich další výchovu a rozvoj.³⁵

Ačkoli není předmětem mé bakalářské práce volný čas seniorů, není možné kvůli souvislostem nezmínit skutečnost, že se stále prodlužuje lidský věk a tím přibývá volného času ve stáří. Potřeba naplnění volného času se stále rozšiřuje i u této věkové skupiny, která v trávení volného času ve svých zájmech často navazuje na předchozí životní období. Tento trend podtrhuje celoživotní potřebu výchovy k volnému času.³⁶

Pro dnešní dobu je charakteristická značná diferenciací zájmů jednotlivých lidí i organizací, velký vliv komerce a sledování různých záměrů ve výchově dětí a mládeže. Proto je velmi dobré pečlivě zvažovat nabídky volnočasových aktivit, a to nejen při výběru u dětí a mládeže.

U volnočasových aktivit dětí a mládeže můžeme hovořit o velkém vzestupu významu počítačů a prostředků informačních a komunikačních technologií, které spolu s poslechem hudby a kamarády zabírají ve volném čase dětí a mládeže nejvíce prostoru a zaujímají v žebříčku aktivit přední místa. Tyto nejčastější oblasti zájmu čím dál tím více přecházejí do roviny virtuální reality.³⁷ V tomto směru má velký vliv technologický vzestup elektronických médií a nástrojů komunikace (ICQ, Facebook).

Podle Saka jsou nejvýznamnějšími aktivitami mládeže sledování médií, poslech hudby a komunikace s přáteli a známými. Z hlediska četnosti a frekvence roste pasivně

³⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 99-104

³⁵ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 28

³⁶ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 28-29

³⁷ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 111-112

konzumní orientace mládeže s výrazným zastoupením neaktivních zábavných činností, odpočinku a nicnedělání.³⁸

K obecným trendům lze počítat pokles četby. Stále více se projevují tendence dosáhnout zábavy bez vynaložení námahy, vzrůstá pasivita při trávení volného času a význam využívání médií jako volnočasové činnosti.³⁹ Sportovní aktivity, na které jsou obecně orientováni více muži než ženy, zastavily svůj pokles v žebříčku zájmu dětí a mládeže a udržují svou docela významnou pozici právě u středoškolské části mládeže. Vývoj volnočasových aktivit není dle Saka u mládeže příliš pozitivní, na základě výzkumů lze sledovat prohlubování pasivnosti, konzumnosti a nenáročnosti.⁴⁰

Volnočasové aktivity jsou realizovány v různých prostředích, přirozených či uměle upravených nebo přímo vytvořených. V této oblasti získává stále více na významu příroda. Na realizaci volnočasových aktivit se podílí celá řada subjektů a situace v nabídce volnočasových aktivit je tak poměrně málo přehledná.

Primární roli v organizaci aktivit hraje v nižším věku dětí rodina a její výběr subjektů zajišťujících aktivity v předškolním období. Postupně s věkem dětí se přidávají jednotlivá školská zařízení. Doplnění volného času o další volnočasové aktivity probíhá nejčastěji prostřednictvím neziskových organizací, organizací a sdružení dětí a mládeže, nebo komerčních subjektů.

Z hlediska aktuálních trendů v oblasti volnočasových aktivit je třeba brát na zřetel a pracovat s principy volitelnosti, dobrovolnosti a individualizace v oblasti volného času. Za významné trendy můžeme považovat oslabování členských základů sdružení dětí a mládeže, vzestup významu informačních a komunikačních technologií, prostředků a médií s nimi spojených. Tyto technologie a média se stávají významnou součástí volnočasových aktivit dětí a mládeže i celkové náplně jejich volného času.

Mezi negativa vývoje v současné době patří vzrůstající pasivita, konzumnost a nenáročnost při trávení volného času a výběru volnočasových aktivit.

³⁸ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 133-138

³⁹ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 142-143

⁴⁰ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 144

4 Mládež

V této kapitole se zaměřím na přiblížení pojmu mládež. Jedná se o poměrně široký pojem, hojně užívaný dospělou, profesionální i laickou veřejností. Většina lidí, kteří jej používají, si pod tímto pojmem představují věkovou skupinu, která již není přímo dětmi, ale zároveň nepatří mezi dospělé. Právě tuto skupinu, která nepatří ani k dětem, ale ani k dospělým a prochází složitým obdobím, ve kterém hledá sama sebe a své místo ve společnosti, se pokusím popsat s pomocí poznatků vývojové psychologie a dalších vědních oborů, které specifickým mládeže věnují svou pozornost. Základním způsobem přiblížím adolescenci jako vývojové období a další část této kapitoly věnuji dospívání a socializaci mládeže.

4.1 Adolescence

Pojem mládež můžeme jako věkové označení osobnosti z hlediska vývojové psychologie zařadit do období tzv. adolescence, které je chápáno jako starší školní věk, někdy také vymezený jako 15. – 20. rok života. Toto vymezení nemusí být v dnešní době z některých hledisek příliš přesné. Spíše můžeme uvést dva základní životní mezníky: dokončení povinné školní docházky a dovršení přípravy na budoucí povolání. Nás bude tedy především zajímat, že do staršího školního věku a do období adolescence patří žáci a žákyně středních škol, tedy věková skupina, kterou se tato práce zabývá.

Adolescence je velmi složité období, ve kterém probíhá náročný proces hledání vlastní identity na bázi vymezování se vůči dospělým a společnosti. Psycholog Erikson, jak popisuje Vágnerová⁴¹, přináší ve vztahu k tomuto období velmi výstižný pojem - *psychosociální moratorium*, kterým přibližuje pocit a situaci mládeže, kdy se *dospělost jeví jako příliš náročná nebo málo přitažlivá, a proto ji chtějí odložit. Moratorium je výrazem potřeby něco zastavit, zabrzdit.*

⁴¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 254

Období adolescence je tak někdy bráno jako období přechodné, ovšem s velmi důležitým úkolem vytvořit časový prostor, ve kterém jedinec bude mít možnost dosáhnout dospělosti ve všech oblastech osobnosti a života jako takového.⁴²

Počátkem období, ve věku přibližně 14-16 let, ještě doznívá pubescence, kde se ve vývoji dokončují zásadní procesy minulého období, mezi 16. a 20. rokem již mluvíme o adolescentech, jedincích *postpubescentních*.⁴³

V adolescenci existují občas i značné vývojové rozdíly mezi jednotlivými pohlavími, celkově však dochází ke zklidnění vývoje, ve kterém plně dozrávají tělesné funkce, a v základních rysech se dokončuje psychický vývoj.

Dokončováním fyzického růstu se zvyšuje tělesná zdatnost a výkonnost. Tělesný vzhled se již blíží podobě v dospělosti a hraje pro adolescenta mimořádně velký význam, který silně působí na jeho psychiku. Vlastní tělo je bráno jako součást identity a je středem zájmu. Je zdrojem atraktivity, zevnějšek je prostředkem k dosažení sociální akceptace a prestiže. Atraktivita je potřebná k dosažení dobré sociální pozice.⁴⁴

Spokojenost či nespokojenost se vzhledem a fyzickými vlastnostmi, domnělé či skutečné odlišnosti od „normálu“ jsou zdrojem nepříjemných prožitků, případně i pocitů méněcennosti. Tento fakt má vliv na chování mládeže a při práci s ní je třeba brát citlivým způsobem v úvahu.

Postupně dozrávají i kognitivní funkce a dalo by se říci, že začínají být na vrcholu možností jedince. Pouze nedostatek zkušeností a nedozrálост některých vlastností způsobuje, že ještě nedosahují v komplexním pohledu úrovně dospělého.

Zlepšují se schopnosti jako je pozornost, představivost, paměť, myšlení. Vyšší úroveň myšlenkových operací zajišťuje zpřesnění soudů a úsudků, u kterých však kvalitu snižuje ukvapenost a víra v jejich absolutní platnost. Flexibilita je výraznou vlastností a jde ruku v ruce se schopností používat nové způsoby řešení.

⁴² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 254

⁴³ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 99

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 256

V oblasti citů probíhá stabilizace, prožívání skutečnosti je silnější než u dospělých, a lze pozorovat určitou citovou ambivalenci, úzkou souvislost kladných a záporných citů k jednomu objektu, kdy jedinec kolísá mezi dvěma protikladnými póly.

V intelektuální oblasti obecně roste touha po vzdělání, konkrétně se jedná o tendenci dobrat se vlastním úsilím pravdy, utvořit si názor na svět. Zvídavost je hodně výběrová, zaměřená především na oblast budoucího povolání nebo na svět osobních zájmů a koníčků.⁴⁵

Vyvíjí se i vyšší city a morální citění. Základní tendencí mladých lidí je jednat a hodnotit jednání druhých lidí na základě vlastních úvah o tom co je dobré a správné. Klesá vliv a význam možného trestu, projevuje se vyšší citlivost na rozpor mezi proklamovanými morálními zásadami a reálným jednáním v konkrétních situacích. Zvyšuje se rozvážnost, cílevědomost a vytrvalost, do popředí se dostává tendence dokázat svoje schopnosti a uplatnit je.

Zájmy a záliby se specifikují a pomalu ustalují. Někdy je zaujetí k nim velmi silné a stanou se tak celoživotní náplní volného času. Adolescenti se dovedou nadchnout pro nějakou činnost, která má pak pro ně větší subjektivní význam než škola.

4.2 Specifika dospívání a socializace

Velký význam v období dospívání má vztah k vrstevníkům.⁴⁶ Silný vztah k jedincům i ke skupinám, velká potřeba kontaktu s vrstevníky, značný konformismus a snaha neodlišovat se, být ve skupině oblíben a uznáván, jsou ústředními motivy dospívání. Vztahy vznikající či trvající v tomto období jsou často bohaté a trvalé povahy a doprovázejí jedince do dospělosti nebo celým životem.

V oblasti sociální zralosti hraje primární roli dokončení profesní přípravy a tím i přiblížení získání hmotné a sociální nezávislosti na dospělých. V této oblasti nelze pominout rozdíly mezi jedinci v pracovním poměru, u žáků SŠ, kteří bezprostředně po

⁴⁵ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 103

⁴⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 285

ukončení studia do povolání nastupují a u budoucích studentů VŠ, jejichž ekonomická i sociální samostatnost je v tomto směru ještě poměrně hodně oddálena.

Postavení mládeže ve společnosti je docela problematické. Tělesná zralost a nově získané schopnosti, znalosti či zkušenosti ovlivňují změnu vztahu mládeže k dospělým. Zvýšení schopností téměř na úroveň dospělých, v některých oblastech i překonání, vyvolává u mládeže pocit rovnosti s dospělými, se kterými z této pozice má mládež tendenci jednat. To se však často neseťká s pochopením a stává se tak příčinou možných konfliktů.

I přes přetrvávající zvýšenou kritičnost mládeže k dospělým roste míra tolerance a pochopení, objevuje se schopnost hodnotit situace i z hlediska motivů dospělých. Díky tomuto faktu se vztah mládeže k dospělým, rodičům, učitelům a jiným autoritám zlepšuje.⁴⁷

Dospívající si však vytvářejí názory a postoje především na základě ověřování platnosti a pravdivosti, nepřijímají příliš názory v hotové podobě, ačkoli k předávání hotových informací dospělí vůči mládeži silně inklinují.⁴⁸ Dospívající mládež má navíc silnou zálibu v diskutování, kterým si tříbí nově objevené kategorie myšlení. Touha nalézt vlastní pravdu a navíc chápání kompromisu jako méně kvalitního a nepříliš žádoucího řešení, mnohdy komplikuje komunikaci s dospělými. Verbálně i nonverbálně se u dospívajících rozvíjí smysl pro humor a nadsázku.

Na druhou stranu jsou adolescenti čím dál více akceptováni jako dospělí a zároveň se od nich očekává odpovídající chování. Dospívající si však rádi sami vybírají hodnoty a normy, ke kterým chtějí být loajální. Jejich sociální role se stále více přibližuje dosažení role dospělého, v rodinách přestávají být dětmi a přibližují se často i k přijetí rolí profesních.⁴⁹

⁴⁷ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 103

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 281

⁴⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 279

Kritičnost k hodnotám, názorům, chování a celkovému stylu života rodičů je na základě porovnávání s vytvořeným ideálem jedním ze způsobů hledání vlastního způsobu či stylu života ve všech kategoriích.

Adolescenti často hledají dospělého, který by jim imponoval, představoval přirozenou autoritu a bral je vážně.⁵⁰

Mnozí adolescenti napodobují vzory, které znají a považují je za přijatelné. Dívky dozrávají rychleji biologicky a psychicky než chlapci, je u nich znát větší zaměření na vztahy k lidem, citovou vazbu a péči o druhé. U chlapců se projevuje spíše individuální identita daná kompetencemi, výkonem a sociální pozicí.⁵¹

Výraznou změnou v období dospívání je v rovině biologických potřeb způsob uspokojování sexuálních potřeb, kdy je u této problematiky mládež daleko přirozenější než ostatní věkové skupiny. Změněný vztah k sexualitě je občas zdrojem problémů či konfliktů vzniklých na základě důsledků pohlavního života v tomto věku.

V této souvislosti musíme zmínit velmi patrný rozpor mezi dosaženou biologickou zralostí a oddálenou zralostí sociální, která je limitována ekonomickou závislostí, nedostatkem životních zkušeností, nezralými sociálními vztahy a podobně.

Adolescenti však pomalu dozrávají k naplnění partnerského vztahu, zahrnujícího i sexualitu.

Pojem *mládež* je označením pro specifickou věkovou skupinu, která již dokončila povinnou školní docházku a ještě nedovršila přípravu na budoucí povolání, nedosáhla zatím ve všech oblastech života dospělosti. Vývojová psychologie pro podstatnou část tohoto období užívá označení adolescence. Jedná se z jejího pohledu o přechodné období mezi dětstvím a dospělostí, kdy během dospívání v rámci zrání, socializace a nalézání vlastní identity jedinec dospělosti postupně dosahuje. Velký význam pro mládež mají vztahy a to jednak k vrstevníkům, ale i ve svém vývoji k dospělým a k dospělé části společnosti. Finálním završením dospívání by měla být dospělost, kterou můžeme chápat jako připravenost na vstup do profesního života, naplnění partnerského vztahu a případné založení rodiny.

⁵⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 283

⁵¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 265

5 Faktory ovlivňující volný čas a životní styl mládeže

Sociální prostředí, ve kterém se nachází dítě či mladý člověk, má na dotyčného jedince silný vliv. Pozitivní i negativní vlivy, dostatek či absence příležitostí a možností k naplňování volného času a celkovému rozvoji osobnosti, příklady k napodobování a přejímání principů a forem životního stylu, podpora či destrukce snah jedince, tím vším se vytváří či vytrácí prostor pro výchovné zhodnocování volného času a formování dobrého životního stylu. V následujících subkapitolách naznačím, jaké druhy sociálního prostředí a jakým způsobem přispívají k pestré mozaice vývoje volného času a životního stylu každého jedince.

5.1 Rodina

O tom, že počátek všeho působení sociálního prostředí na jedince je v rodině, se shoduje většina odborné literatury. Matoušek⁵² ve své publikaci popisuje, jak případná selhávání rodiny jako společenské instituce, určité zakotvenosti ve společnosti, tvůrce a uspokojovatele rodinných vazeb, stanovitele disciplíny a poskytovatele kvalitního dohledu nad dětmi a mládeží, dokáží negativně ovlivnit život jedince a vést případně až k jeho delikventnímu chování. Stejně tak silný význam má rodina pro jedince i v pozitivním slova smyslu. *Rodina jako primární sociální skupina je pro rozhodující většinu dětí a mladých lidí také prvotním prostředím volnočasového života.*⁵³

Kraus⁵⁴ uvádí, že i přes všechny četné problémy rodin v současnosti a sílící vliv dalších činitelů, např. médií, rodina stále hraje nejvýznamnější roli a je stále nenahraditelnou primární sociální skupinou v procesu socializace dítěte. Rodina se tak dá bezesporu označit jako základní zdroj pozitivních i negativních vlivů. V oblasti volného času se jedná především o podobu realizace volného času uvnitř rodiny,

⁵² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 39-46

⁵³ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 57

⁵⁴ KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, s. 122

způsob života, postoje, výchovnou praxi rodičů vzhledem k dětem, časové a hmotné předpoklady vytvářené pro volnočasovou činnost.

Rodina má v dnešní době v oblasti realizace volného času dětí opravdu velký prostor. Její velký význam je ve vytváření příznivých podmínek pro volný čas a předpokládá se její zájem o to, aby děti mohly svůj volný čas prožívat bohatě a smysluplně. Rodina hraje roli inspirátora, podporovatele i realizátora volnočasových aktivit. Má velký výchovný potenciál a zároveň posílá učít svoje děti k volnému času.⁵⁵

Rodina má velký přínos v oblasti nápodoby a reprodukce způsobů trávení volného času a životního stylu, kdy děti vzorce volnočasového chování a životního stylu rodičů často přebírají a napodobují. To se děje v pozitivním i v negativním slova smyslu. Důležité je proto kvalitní uskutečňování individuálních i společných pravidelných zájmových činností v rodině i dostatek času rodičů věnovaného dětem.

V rodině se většinou více rozhoduje o konkrétní podobě volného času mladších dětí, u mládeže se dá hovořit o klesajícím vlivu rodiny. Při tvorbě programu volnočasových aktivit rodina spolu s dospívajícím navazuje na předchozí vývoj trávení volného času a volnočasových aktivit. Směřování mladé osobnosti a naplnění volného času rodina ovlivňuje ekonomicky, sociálně, organizačně a dále svým příkladem, názory a postoji.

Sak⁵⁶ vliv rodiny v oblasti volného času charakterizuje jako *intergenerační kontinuitu aktivit ve volném čase*. Všimá si sociálních aspektů aktivit v rodině, kdy dítě získává určitý sociální kapitál, který jej po stránce hodnot, norem a vzorců chování napojuje na určité odpovídající volnočasové aktivity. Poukazuje i na význam a vliv materiálních prostředků rodiny jako určitého limitujícího, ne však nepřekročitelného faktoru pro rozvoj volnočasových aktivit. V oblasti dovedností a znalostí vidí v rodině prvotního činitele, který může rozvíjet genetický potenciál dítěte a dřívějším vybavením informacemi může poskytnout dítěti značné zlepšení pozice v jeho směřování a vývoji.

⁵⁵ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 57

⁵⁶ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 146

V oblasti životního stylu pak naznačuje, že si jedinec v průběhu života vytváří komplexy chování a životní strategii, kdy volba nebo potlačování aktivit podléhá určitému modelu, hodnotové orientaci a životním preferencím založeným na životním stylu jedince, silně ovlivněným životním stylem rodiny.⁵⁷

5.2 Škola

Od školy jako výchovné instituce se očekává, že kromě svých hlavních vzdělávacích a výchovných funkcí, bude vytvářet předpoklady pro úspěšný vstup dětí a mládeže do profesionálního, občanského a volnočasového života.⁵⁸

Na základě dobrovolné účasti dětí a mládeže na volnočasových aktivitách školy dochází postupně k rozvoji individuálních předpokladů účastníků a jejich zájmového vzdělávání. Tato činnost školy plní výchovně vzdělávací, kulturní a sociálně preventivní, zdravotní (regenerační a relaxační), oddechovou a kompenzační funkci.⁵⁹

Volnočasové aktivity školy tak pomáhají odkrývat zájmy a nadání žáků, které rozvíjejí nebo dávají další podněty k jejich rozvoji. Především však vytváří kladný vztah dětí a mládeže k dalším způsobům vzdělávání prostřednictvím volnočasových aktivit.

Škola volí pro své aktivity různé formy. Od příležitostných, jednorázových volnočasových aktivit a činností, mezi které můžeme řadit např. různé návštěvy historických památek, kulturních a sportovních akcí, přes různé soutěže a olympiády na různých úrovních až k pravidelným zájmovým činnostem. Pravidelná zájmová činnost je složena především z různých zájmových kroužků, souborů umělecké tvořivosti či sportovních družstev.

Volnočasové činnosti školy zvyšují aktivitu a iniciativu žáků, přispívají k jejich motivaci a týmové spolupráci. Tyto jevy pozitivně ovlivňují klima školy, její pozitivní

⁵⁷ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 147

⁵⁸ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 66

⁵⁹ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 66

prostředí a obraz, ubírají tak prostor případným sociálně patologickým jevům s negativním vlivem na žáky.

V rámci školy působí volnočasová zařízení školy, mezi která můžeme řadit především školní družinu a školní kluby. U školní družiny můžeme kromě výchovného zhodnocení volného času vidět velký přínos i v určité službě zaměstnaným rodičům v podobě péče o jejich děti, které si ze školní družiny vyzvedávají v odpoledních hodinách. Těžiště činnosti školní družiny je v naplnění volného času žáků 1. stupně. Volnočasové aktivity starších žáků spočívají spíše v činnosti školních klubů. *Povinná školní výuka a volnočasové aktivity školy se svou funkcí a směřováním v současnosti sbližují.*⁶⁰

5.3 Vrstevníci

Vrstevnickou skupinu vytváří většinou mladí lidé blízkého věku, podobných zájmů, často stejného pohlaví a nepříliš rozdílného sociálního statusu. Vznikají nejprve v místě bydliště, postupně se jejich rozsah či působnost rozšiřuje.

Vznik vrstevnických skupin naplňuje potřebu člověka navazovat neformální mezilidské kontakty. Mládež ve vztahu s vrstevníky naplňuje dle Vágnerové např. potřeby stimulace, orientace a smysluplného učení, citové jistoty a bezpečí. Příslušnost ke skupině tak poskytuje pocit určitého zázemí a ochrany, kompenzuje sociální a citovou deprivaci.⁶¹

Vytváření sociálních vztahů a pocitu bezpečí má pro členy prakticky stejný význam jako samotný obsah činnosti dané skupiny. Členství ve skupině pomáhá překonávat sociální izolaci, přispívá k socializaci a k osvojování sociálních hodnot. V některých

⁶⁰ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 77

⁶¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 285

případech však může působit opačným směrem, k antisociálnímu a delikventnímu chování, pokud se jedinec stane členem bandy nebo gangu s protispolečenskými aktivitami.

Identifikace se skupinou představuje obvykle přechodnou fázi ve vývoji osobnosti. Dospívající spoluvytváří a přijímají generačně specifické způsoby sebevyjádření, často včetně alternativní kultury. *Čím je rozdílnější vymezení cizí a vlastní identifikační skupiny, tím je pro jedince jednodušší definovat sebe sama.*⁶²

Pro mnoho mladých lidí je neformální vrstevnická skupina první a často jedinou formou dobrovolného sdružování.⁶³ Pozitivně zaměřené vrstevnické skupiny přirozeným způsobem podnikají společné hry, jednoduché soutěže, sportování, zábavu a prozkoumávají svoje okolí, prostředí, ve kterém se nacházejí.

Vrstevnické skupiny mají jednoduché, přístupné a krátkodobé cíle. Vyznačují se různým stupněm soudržnosti a délkou trvání, nemají většinou pevnou organizační strukturu. Často však získávají členové vrstevnických skupin intenzivní zážitky, vzpomínky nebo hluboké osobní vztahy. Členové si prostřednictvím členství ve skupinách osvojují způsoby samostatného jednání, vytváří si základní spektrum svých zájmů, přijímají a realizují hodnoty. Na těchto pozitivních principech jsou založené některé organizační prvky dětských organizací a sdružení (např. skautská družina – Junák - Svaz skautů a skautek ČR).

*Vrstevnické skupiny zůstávají trvalou součástí života mladých lidí a zachovávají si značný výchovný potenciál.*⁶⁴ Referenční skupina totiž mívá, zejména na dospívající, mnohem větší vliv, než například učitelé a rodiče. Silnou sociální potřebou je získat společenskou prestiž spojenou s pozitivním hodnocením od vrstevníků.

Vývoj osobnosti lze ovlivnit taktním a nenásilným usměrňováním výběru takových přátel, kteří mohou mít na jedince pozitivní vliv a zároveň mohou působit i jako kladné

⁶² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 268

⁶³ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 99

⁶⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 99

životní vzory.⁶⁵ Ke konci období adolescence doznívá nekritický obdiv k vrstevníkům a jedinec se odpoutává a vymaňuje ze závislosti na vrstevnické skupině. Tím však nemizí význam a vliv referenčních skupin a vrstevníků jako takových.

5.4 Média

Média patří k neustále se rozvíjejícímu a sílícímu faktoru v životě každého člověka. Ať chceme nebo nechceme, dosahu médií a jejich vlivu se dá jen těžko uniknout. Žijeme ve světě přibývajících informací se zvyšující se potřebou a významem mezilidské komunikace. Jednou z rovin komunikace je ta tváří v tvář, jinou rovinou je, když nám komunikaci někdo nebo něco zprostředkovává, např. různá média či sdělovací prostředky.

Podle Saka je způsob trávení volného času mládeže stále více spojen s médii. Upozorňuje, že činnosti spojené s používáním médií zaujímají mezi volnočasovými aktivitami mládeže přední příčky v četnosti a rozsahu stráveného času. Přirozené prostředí je tak často vytlačováno prostředím virtuálním.⁶⁶

I když se již během mnoha historických milníků zdálo, že rozvoj médií je na vrcholu, můžeme dnes ve 21. století konstatovat, že vývoj a „boom“ některých technologií a způsobů komunikace nás pravděpodobně ještě čeká. Procesem změny procházejí běžná masmédia, hromadné sdělovací prostředky. Vše se snaží přizpůsobit novým trendům, ve kterých hraje hlavní roli masivní rozšíření internetu, který lze na mnoha místech využívat zdarma „ze vzduchu“ (wi-fi), a přenosných elektronických zařízení, která s internetem pracují a dokáží přehrát či zobrazit různé formáty sdílených obsahů zábavy i komunikace.

Mobilní telefony, tablety a různé verze přenosných počítačů a podobných elektronických technologií ovlivňují a prolínají volný čas a životní styl uživatelů na všech úrovních. Prostupují i předchozí faktory, denně se vyskytují v rodinách, škole

⁶⁵ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 106

⁶⁶ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 165

a mezi vrstevníky a snižuje se věk dětí, ve kterém začínají média hrát v životě jedinců nějakou roli.

Média mají bezesporu v mnoha oblastech pozitivní význam. Děti a mládež z médií čerpají informace o světě dospělých a svých vrstevnících, uspokojují a rozvíjejí své zájmy, inspirují se pro nové druhy volnočasových aktivit a zároveň prostřednictvím médií a technologií prožívají různé druhy emocí od napětí až k radosti. Protože média vytvářejí virtuálně takové možnosti saturace některých potřeb, tvoří svébytnou a významnou oblast zájmové činnosti, která zasahuje v různé míře prakticky každého a u které se dá v budoucnosti předpokládat další značný rozvoj.⁶⁷

Pozitivní vliv médií na vývoj dětí a mládeže není automatický. S kvalitativním i kvantitativním rozmachem role médií roste i požadavek učit se média využívat vhodně a v přiměřeném rozsahu. Jinak mohou převládnout negativa, která nesprávné využívání médií doprovázejí.

Hofbauer hovoří o potřebě mediální výchovy, která by pomohla jedincům naučit se vhodnému a kritickému využívání médií tak, aby zůstali aktivní a odolní manipulaci. Aby si i v této oblasti udrželi kontrolu nad svým konáním a uměli odmítat to, co by je nějakým způsobem činilo podřízenými, závislými nebo odcizenými.⁶⁸

Mezi nesporná negativa patří pokles aktivity a spoluúčasti jedinců oproti vzestupu diváckého a uživatelského přístupu. Každodenní několikahodinové využívání médií ve volném čase může vést k určitému druhu závislosti nebo způsobit vážné absence jiných kompenzačních činností důležitých pro plnohodnotný a zdravý životní styl.

*Vytváří se skupina závislých konzumentů čehokoli multimedialního, případně inklinujících k těm nejnebezpečnějším nabídkám a posléze ztrácejících schopnost kritického výběru.*⁶⁹

⁶⁷ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 129

⁶⁸ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 138

⁶⁹ HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 65

Helus⁷⁰ vidí velká nebezpečí ve specifickém druhu televizního prožívání, kdy se skutečný svět stává méně důležitý než je život mediální, v narušení pozornosti dětí a mládeže a narušení hodnoty autentických osobních zážitků.

Negativní vlivy umocňuje komerční orientace médií. Často narážíme na programové ztvárňování dětí a mládeže jako konzumentské masy. Speciální kapitolou v této oblasti by bylo působení reklamy, umělé šíření čehokoli jako módních trendů, se kterými je nutné držet krok. Setkáváme se i se situacemi, kdy neplnění módních trendů vede mezi dětmi a mládeží k diskriminaci až případně šikaně. Smyslem mediální výchovy a obecně edukačního prostředí by rozhodně mělo být vybavení jedinců rozvinutými hodnotovými orientacemi, které by pomáhaly obstát proti diktátu reklam a nabídek trhu a mít životní styl založený na odolávání tlaku a vleku nabídek.⁷¹

Silnému zájmu, především u mužské části populace, se těší různé druhy neustále se rozvíjejících a zdokonalujících počítačových či jiných her, u kterých dokáží někteří jedinci strávit velké množství času. Větší rozbor této problematiky by byl na samostatnou kapitolu. Hraní her může přerůst v patologickou záležitost, jak množstvím času stráveným hraním, tak ve smyslu závislosti na hraní, úniku z reality a prožívání virtuálních světů. Nevhodné hry podobně jako filmy či jiná média mohou zvyšovat inklinaci k násilným projevům a agresivním řešením problémů.⁷²

Podle Petra Saka je důležitým smyslem výchovy dát jedincům takový potenciál životního stylu a naplnění volného času, aby přirozené prostředí nebylo vytlačováno prostředím mediálním a následně i virtuální realitou. Sak⁷³ ve své publikaci upozorňuje na první dvě místa v tabulce četnosti volnočasových aktivit, která obsadilo sledování obrazovky a poslech hudby z hudebních nosičů ryze pasivním způsobem a bez účasti dalšího člověka. Poukazuje proto na velký význam médií, která jsou důležitou socializační institucí a při kvantitě výskytu a vlivu nelze opomenout jejich místo v životě mládeže a při její socializaci.

⁷⁰ HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 65-66

⁷¹ HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004, s. 67

⁷² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 100-105

⁷³ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 165

5.5 Negativní jevy

Určitá volnost a nespoutanost fenoménu volného času s sebou přináší i různé negativní vlivy na rozvoj osobnosti člověka. Čím více se dá oblast volného času popsat jako neomezený zdroj možností, tím více se může označit i za svět otevřený vnějším vlivům, u kterých samozřejmě s množstvím roste i pravděpodobnost výskytu jevů negativních. Smyslem výchovy k volnému času je mimo jiné edukované jedince postupně a přiměřeně věku naučit znát rizika, se kterými se při trávení volného času, nabídkách volnočasových aktivit, tlaku vrstevníků, médií a jiných faktorů mohou setkat. Často pro rizika používáme pojem sociálně patologické jevy, v modernější terminologii spíše *rizikové chování*.⁷⁴ V této podkapitole nás zajímají negativní jevy, tedy o něco širší pojetí vlivů a jevů, které případně ke vzniku rizikového chování mohou směřovat. Negativní jevy mohou vznikat nesprávným vlivem nebo působením faktorů popsaných v předchozích podkapitolách.

K pronikání a vlivu negativních jevů do oblasti volného času uvádí Hájek⁷⁵, že se u nás i v zahraničí vyskytují mezi mladou generací a oslabují tak pozitivní vývoj. Mezi negativní vlivy řadí například drogovou a další závislosti, tělesné a psychické násilí, šikanu, etnické a sociální vylučování, xenofobii, rasismus. Za negativní jev považuje i fakt, že společnost věnuje této oblasti života a výchovy mládeže poměrně malou pozornost.

V rámci psychického a sociálního vývoje v adolescentním moratoriu může dojít k přechodnému odkladnému stadiu – volbě negativní identity, kdy jedinec odmítne role preferované rodinou a společností. Jedná se většinou o temporální záležitost. Ve výše uvedeném vývoji patří k významnějším nebezpečím např. sekty, které využívají měnící se vztah mladých lidí k víře a hledání smyslu života.⁷⁶ Nabídka sekt na poskytnutí absolutních existenciálních pravd, odložení osobní odpovědnosti a saturace potřeb citové jistoty nebo silné skupinové identity je velmi lákavá. Proto má velký význam dobré rodinné zázemí a členství ve vhodné vrstevnické skupině.

⁷⁴ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 133

⁷⁵ HÁJEK, B. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 9

⁷⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 271-274

Setkáváme se s mnoha různými vlivy napříč všemi faktory. Obecně lze říci, že jako vše v životě má svůj rub i líc, stejně tak můžeme očekávat pozitivní i negativní vlivy u nejvýznamnějších faktorů pro formování volného času a životního stylu dětí a mládeže. V rodině vše začíná u přístupu rodičů, kdy mezi dva nejvíce problematické typy rodiny můžeme řadit rodinu, která je zmítána existenčními a finančními problémy. Druhým typem je paradoxně rodina s rodiči podnikateli, kde bývá obvykle život v bavlence peněz a luxusu, ale rodiče nemají téměř žádný výchovný vliv, protože jim na děti nezbyvá čas, myšlenky a energie. Rodinné klima může být silně negativní a atmosféra silně ovlivněna např. financemi, nedostatkem či přebytkem, tělesnými tresty, konflikty, oslabováním citových vazeb, aktivit a rolí rodičů.⁷⁷

Ve škole patří k největším hrozbám projevy šikany, jako skryté formy dlouhodobého fyzického či psychického trýznění jedince od spolužáků. Jedinec může být ve vztahu k šikaně v různých rolích, od oběti přes ochránitele až k agresorovi.⁷⁸

Nejpozději povinnou školní docházkou se dítě dostává mimo svět rodiny, kde se setkává s vrstevníky a větším vlivem „necenzurovaných“ informací. Je ohroženo různými nabídkami nebezpečných až návykových látek, ohrožujícími způsoby chování a pochybnými až extrémistickými názory či myšlenkami. Otvírá se svět možností volného času v pozitivním i negativním slova smyslu. Během dospívání tak většina dětí a mládeže ve volnočasových aktivitách s vrstevníky prožije první mejdan s alkoholem, bezcílné toulání městem, je poprvé za školou, prvně vykouří cigaretu, poprvé se opije, má první sexuální zkušenosti. Snižuje se věk pro první zkušenosti u výše uvedených jevů i pro první experimenty s drogou, kdy jsou například alkohol, cigarety nebo marihuana často zcela akceptovány a stávají se součástí životního stylu.⁷⁹

Výsledkem nesprávného výchovného působení může být výsledně také neschopnost využít volný čas. Někteří jedinci mohou být v této oblasti bezradní nebo zcela bez zájmů. Proto je nutné vést i mládež, již v relativně téměř dospělém věku,

⁷⁷ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 218-224

⁷⁸ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 224

⁷⁹ SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, s. 225-237

k aktivitě v některém druhu zájmové činnosti. Jedním z dokreslujících pohledů je i poznatek, že bezesporu existují mezery v příležitostech pro volný čas i neschopnost využít existující nabídku, což se leckdy projevuje patologicky v naplnění volného prostoru zvyšováním kriminálního jednání a chování dětí a mládeže.⁸⁰

Velký význam v omezení vlivu negativních jevů má výchova ze strany rodiny, školy a společnosti obecně a výchova k volnému času, zaměřená na kvalitní naplnění volného času a odmítání či odolávání nevhodným aktivitám a tlakům ze strany vrstevníků a médií.

Hlavním sociálním prostředím a faktorem ovlivňujícím volný čas a životní styl dětí a mládeže je rodina. Její role je pro rozvoj osobnosti i podoby volnočasových aktivit nezastupitelná. Směřování mladého člověka a naplnění jeho volného času rodina ovlivňuje v ekonomické, sociální, organizační rovině a zároveň svým příkladem, názory a postoji.

Škola jako výchovná instituce by měla rodinu doplňovat a zároveň stavět na základech, které byly rodinou vybudovány. Posláním školy ve vztahu k volnému času žáků je nabídnout volnočasové aktivity vedoucí k rozvoji individuálních předpokladů účastníků a jejich zájmového vzdělávání, odkrývat zájmy a nadání žáků a budovat kladný vztah k dalším způsobům vzdělávání ve volném čase.

Skupina vrstevníků má v období dospívání mimořádný význam a značný výchovný potenciál, často v mnoha směrech silnější než rodiče a učitelé. Vrstevnická skupina naplňuje některé důležité potřeby svých členů, např. stimulace, orientace, citové jistoty a bezpečí. Napomáhá překonávat sociální izolaci, podporuje proces socializace. Vývoj osobnosti tak lze ovlivnit usměřováním výběru přátel a vrstevnických skupin, které mohou sloužit jako skupiny referenční.

Na velkém vzestupu vlivu a významu jsou média, která se stále více stávají větší částí volného času mládeže. Rozvoj technologií zábavy a komunikace prolíná všechny ostatní faktory ovlivňující volný čas a ovlivňuje náplň i průběh velkého množství

⁸⁰ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 45

volnočasových aktivit. Média mají mnoho pozitivních vlastností i přínosů pro rozvoj osobnosti a volného času mládeže, ale bohužel i celou řadu negativních působení. Konzumní tlaky, sklony k pasivitě, odklon od reálného života k virtuální realitě, téměř závislostní chování rostoucího počtu jedinců ve vztahu k některým typům médií, to vše spolu s dalšími negativními vlivy tvoří stinné stránky tohoto trendu. Na základě výše uvedených skutečností roste význam a potřeba účinné mediální výchovy.

Všechny faktory ovlivňující volný čas mládeže se mohou svou nesprávnou funkcí stát negativními vlivy. Nebo být při správném fungování jinými negativními vlivy ohroženy či ve svém vlivu negativním působením narušovány. Oblast volného času je totiž velmi otevřená a tak vůči působení negativních vlivů slabě chráněná. Vytváří se tak prostor pro možná riziková chování. Především právě dobrá výchova obecně a výchova k volnému času dokáže děti a mládež před negativními vlivy a riziky ochránit.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

6 Východiska výzkumu

V empirické části bakalářské práce se budu snažit získat informace o trávení volného času a životním stylu současné středoškolské mládeže. Pokusím se shromáždit poznatky, které nám na základě přiblížení reality vnímání, prožívání a trávení volného času středoškolskou mládeží, dokreslí poznatky teoretické.

Podle Gavory se výzkumem potvrzují nebo vyvracejí dosavadní poznatky. Případně se získávají poznatky nové a rozšiřuje se tak oblast poznání.⁸¹ Výzkum je podle něj systematickým způsobem řešení problémů, kterým se rozšiřují hranice vědomostí lidstva.⁸²

Cílem empirické části bakalářské práce bude v rámci výzkumu ověřit některé teoretické poznatky. Stanovím proto základní předpoklady, které budu chtít spolu s celkovým pohledem na problematiku v empirické části tematicky sledovat a v závěru na základě shromážděných dat v rámci analýzy jejich platnost potvrdit nebo vyvrátit.

6.1 Stanovení výzkumného problému a cílů výzkumu

V rámci tématu mé bakalářské práce jsou výzkumnými problémy empirické části tyto otázky:

- Jakým způsobem tráví současná středoškolská mládež volný čas?
- Jaké volnočasové aktivity a jaký životní styl preferuje?
- Jaké jsou rozdíly mezi trávením volného času a životním stylem u dívek a chlapců?

(poznámka: dále v empirické části uváděni jako ženy a muži, tj. dle pohlaví uvedeného a označeného v dotazníku)

⁸¹ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 11

⁸² GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 11

Cílem výzkumu bude hledat odpovědi na otázky výzkumného problému, rozšířit, prohloubit a obohatit vhled do problematiky volného času a životního stylu současné středoškolské mládeže. Dále ukázat možné trendy a souvislosti v této problematice a v neposlední řadě odhalit základní pilíře trávení volného času u současné středoškolské mládeže, případně evokovat otázky pro edukační proces v oblasti volného času mládeže.

6.2 Stanovení výzkumných předpokladů

V rámci následujících předpokladů bych chtěl ověřit některá tvrzení, která se v rámci pedagogické praxe tradují mezi vychovateli domova mládeže, ve kterém pracuji.

Pro svůj výzkum si stanovím následující předpoklady:

P₁: Muži se účastní většího množství volnočasových aktivit se sportovním zaměřením než ženy.

P₂: Ženy se ve volném čase více orientují na rodinu.

P₃: U mužů je ve volném čase větší výskyt rizikového chování než u žen.

P₄: U mužů má využití počítače ve volnočasových aktivitách větší zastoupení než u žen.

Na základě získaných dat a jejich analýzy se budu snažit uvedené předpoklady porovnat se zjištěnými poznatky.

Na základě stanovení výzkumného problému, cílů a předpokladů výzkumu budu zjišťovat a ověřovat některé teoretické poznatky a hledat odpovědi na otázky výzkumného problému. Tímto způsobem se budu snažit rozšířit a prohloubit vhled do problematiky volného času a životního stylu současné středoškolské mládeže.

7 Realizace výzkumu

V rámci této kapitoly popíši přípravu a organizaci výzkumu, volbu výzkumné metody a výzkumného vzorku. Budu se zabývat popisem výzkumného nástroje – dotazníku, jeho členěním a zaměřením jednotlivých částí. Následně se budu věnovat průběhu sběru a zpracování dat.

7.1 Příprava a organizace výzkumu

Při studiu informačních zdrojů, zvažování výzkumného problému a stanovování výzkumných předpokladů jsem dospěl k názoru, že pro můj výzkum bude nejlepší výzkumnou metodou dotazník. Rozhodl jsem se vytvořit vlastní dotazník, aby se jednalo o nástroj, který co nejlépe uchopí celou problematiku danou výzkumnými otázkami a následně dokázal poskytnout informace nezbytné k přijetí stanoviska ve vztahu k výzkumným předpokladům.

Pro výzkum jsem vybral středoškolskou mládež v domovech mládeže při ISŠ stavební v Českých Budějovicích, se kterou pracuji a u které mi objasnění problematiky volného času přinese nejvíce poznatků pro zlepšení každodenního edukačního procesu a pro samotné poznání specifík trávení volného času a životního stylu mých svěřenců. Jednalo se o studenty a studentky různých středních škol v Českých Budějovicích, kteří studují učební nebo maturitní obory. Dostupnost respondentů, kontakt s nimi a znalost prostředí mi zároveň pomohla při konečné analýze výsledků.

Dotazník byl sestaven o celkovém počtu 23 otázek. Byl sice relativně dlouhý a náročný na přípravu, vyplňování respondenty a následně i pro vyhodnocování, ale na druhou stranu komplexně obsahující danou problematiku a přinášející data i pro další hlubší a specifickou analýzu, která není z důvodu rozsahu obsahem této práce. Přinese však zajímavé informace, které se budu snažit využít v edukačním procesu.

První dvě otázky byly vytvořeny (vstupní část dotazníku), aby identifikovaly respondenty a podle vyplněných údajů pak mohli být dotazovaní rozděleni do kategorií *muž – žena*, nebo případně *studující učební obor – studující maturitní obor*.

V druhé a stěžejní části dotazníku byly uvedeny otázky ohledně volného času, preferencí jevů, hodnot, aktivit souvisejících s volným časem a životním stylem. Malou odbočkou byly dvě otázky zjišťující denní průměrnou dobu věnovanou studiu a subjektivní hodnocení prospěchu ve škole. Závěr druhé části se zabýval výskytem a vlivem sociálně patologických jevů ve volném čase respondentů a jejich vrstevníků.

Třetí část byla složena z doplňujících otázek, které měly za cíl doplnit informace o respondentech a dokreslit situaci, případně naznačit vztahy a souvislosti mezi uvedenými odpověďmi a výzkumnými problémy. Závěrem třetí části bylo ověření spokojenosti s volným časem u respondentů, významu - důležitosti volného času a míra identifikace s životním stylem rodičů.

Dotazník tedy obsahoval i otázky, které zdánlivě s volným časem nesouvisejí, umožňují však lepší rozlišení profilu respondenta nebo slouží k možné hlubší analýze souvislostí faktorů ve vztahu k životnímu stylu a trávení volného času.

7.2 Sběr a zpracování dat

Sběr dat probíhal v polovině února během týdne po jarních prázdninách. Počet respondentů byl ovlivněn aktuálním počtem studentů přítomných v daném týdnu v domovech mládeže. Dotazníky byly individuálně rozdány respondentům ve spolupráci s ostatními vychovateli, s vysvětlením, o jaký výzkum se jedná. Byla zdůrazněna anonymita odpovědí a většinou domluven termín, do kdy bude dotazník odevzdán. Zadání a zpětné vybrání dotazníků proběhlo během jednoho týdne, během týdne dalšího pak došlo na přenesení dat do tabulek podle četností a zpracování výsledků do grafů.

Vzhledem k rozsahu dotazníku a počtu respondentů bylo zvoleno základní rozdělení respondentů do dvou kategorií muži – ženy, četnější nebo diferenciovanější rozdělení by nebylo vzhledem k výraznému navýšení rozsahu bakalářské práce možné. K dosažení odpovědí na výzkumné otázky a k posouzení výzkumných předpokladů je toto rozdělení dostačující.

V přípravě a organizaci výzkumu byl jako nejvíce vyhovující výzkumná metoda zvolen dotazník. Pro výzkum byla vybrána středoškolská mládež v domovech mládeže při ISS stavební v Českých Budějovicích. Dotazník o celkovém počtu 23 otázek obsahoval tři myšlenkové oblasti otázek. Identifikační část, stěžejní obsahovou část a třetí část s doplňujícími otázkami. Zadání a zpětné vybrání dotazníků proběhlo během týdne v únoru 2013. Data byla zpracována na základě rozdělení respondentů do dvou základních kategorií – *muži* a *ženy*.

8 Analýza a interpretace dílčích výsledků výzkumu

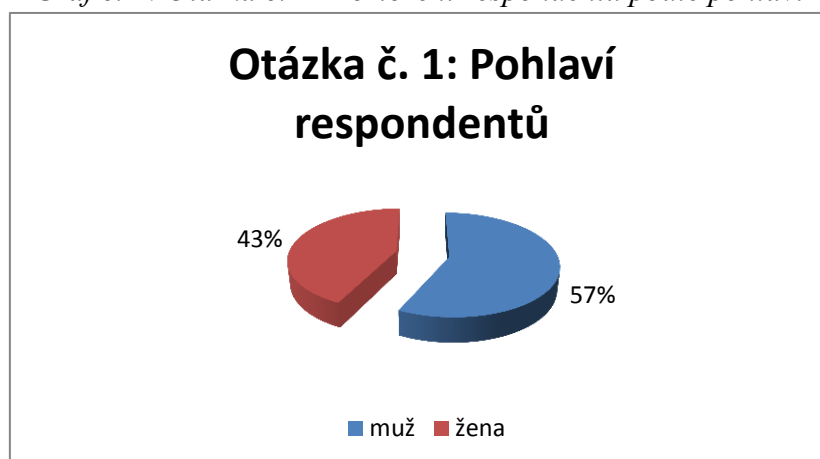
Při analýze získaných údajů je nutné si uvědomit, že se jedná především o subjektivní výpovědi založené na vnímání dané oblasti, na pocitech, na představách. Často se jedná pouze o názor, nelze tedy výsledky jednoznačně prohlásit za stoprocentní obraz pravdivé reality. Vytváří však zajímavý obraz, který se nějakým způsobem blíží realitě volného času a životního stylu našeho výzkumného souboru. Určitý vliv na výsledek výzkumu má samozřejmě i nezjistitelný podíl přiznaných a nepřiznaných skutečností.

8.1 Charakteristika výzkumného vzorku

První dvě otázky dotazníku se zaměřovaly na identifikaci respondentů a získání dat ke stanovení charakteristiky výzkumného vzorku. První otázka zkoumala pohlaví respondentů a druhá zjišťovala, jaký druh středoškolského studia respondenti studují. Zda se jedná o obor výuční nebo zakončený maturitní zkouškou.

Celkem se výzkumu zúčastnilo 105 respondentů z Domova mládeže při ISŠ stavební v Českých Budějovicích. Mužů bylo z celkového počtu 60 dotazovaných, žen o něco méně - celkem 45 respondentek. Podíl mužů tak činil 57% a ženy tvořily 43%.

Graf č. 1: Otázka č. 1 - rozložení respondentů podle pohlaví

Zjišťování informací o studijním oboru u respondentů se vzhledem k jejich spektru zaměřilo jen na rozdělení na dotazované studující obor zakončený výučním listem nebo v druhé variantě studium maturitní. U mužů dle grafu č. 2 ze dvou třetin převažují učební obory, ženy na dalším grafu naopak téměř v 90% studují maturitní obory. V dalších otázkách se budu snažit poukázat na rozdíly a souvislosti u některých proměnných, které se studiem a jeho náročností souvisejí.

Graf č. 2: Otázka č. 2 - rozložení respondentů z pohledu: výuční obor – maturitní obor

Graf č. 3: Otázka č. 2 - rozložení respondentů z pohledu: výuční obor – maturitní obor

Graf č. 4: Otázka č. 2 - rozložení respondentů z pohledu: výuční obor – maturitní obor

Celkový přehled dotazovaných na grafu č. 4 ukazuje relativně vyrovnané skupiny zástupců jednotlivých obtížností studia, dá se tedy říci, že další získaná data budou z tohoto hlediska odrážet průměrné hodnoty běžné středoškolské mládeže.

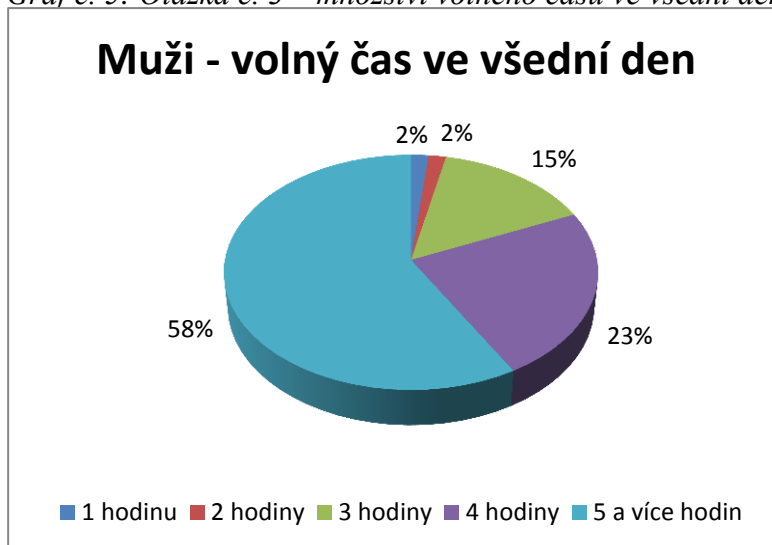
8.2 Volný čas středoškolské mládeže

Otázky č. 3 a č. 4 zjišťovaly průměrné množství volného času denně. Respondenti se nejdříve snažili odhadnout množství svého volného času ve všední den a v následující otázce pak množství volného času o víkendech a prázdninách.

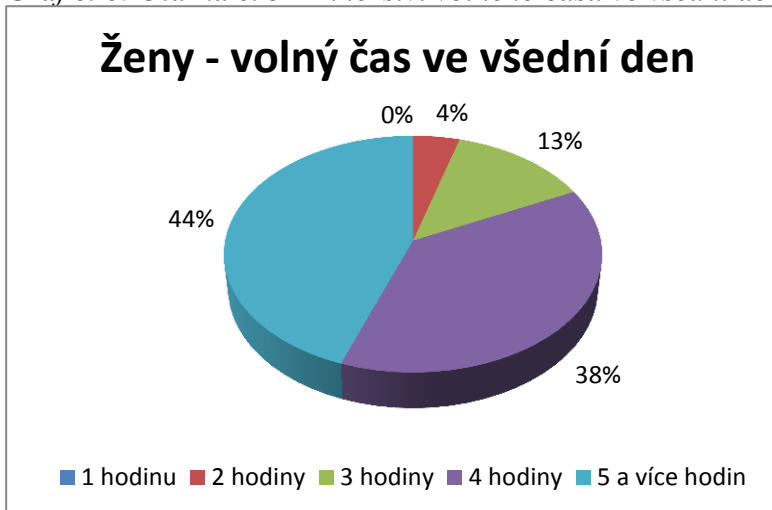
Vyhodnocení otázky č. 3: *Kolik máš průměrně volného času ve všední den?*

Volného času má mládež dle následujících grafů docela velké množství. Dá se říci, že o něco více volného času dle grafu č. 5 pocítují muži, kterých téměř tři pětiny označily, že mají volného času 5 a více hodin denně. Tento fakt koresponduje s dalšími daty, která ukazují, že ženy, které na grafu č. 6 téměř vyrovnaně přiznávají 4 hodiny volného času nebo více volného času ve vyšší variantě, zároveň v dalších otázkách naznačují, že se více věnují např. studiu.

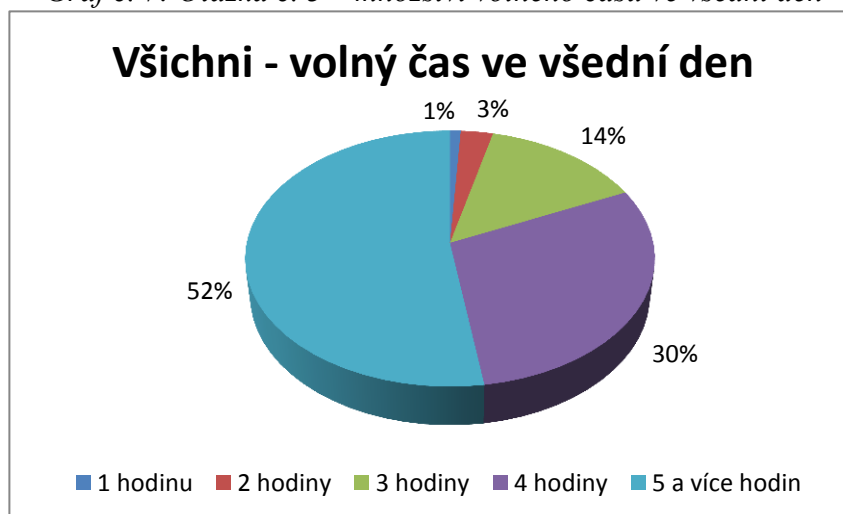
Graf č. 5: Otázka č. 3 – množství volného času ve všední den

Graf č. 6: Otázka č. 3 – množství volného času ve všední den

Graf č. 7: Otázka č. 3 – množství volného času ve všední den

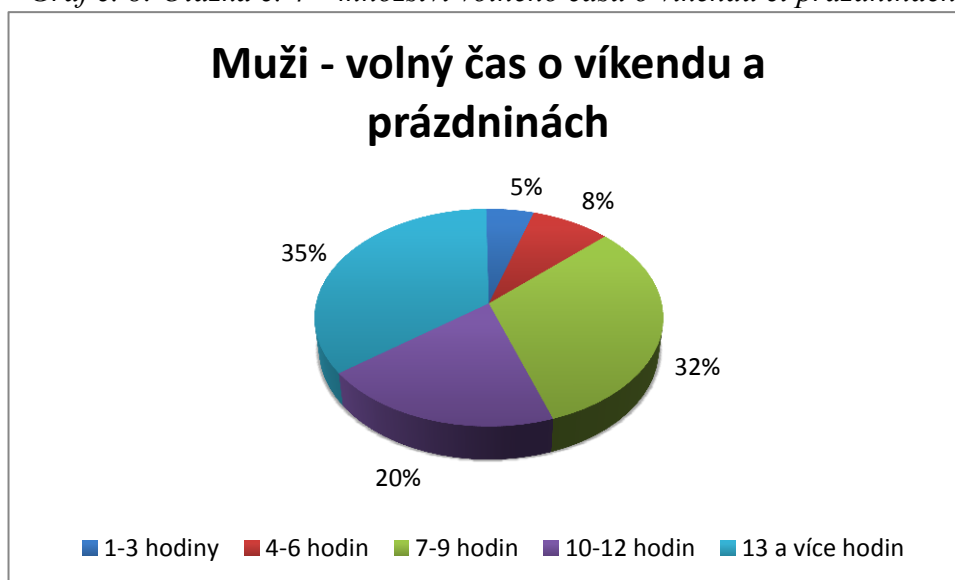

Celkový pohled na problematiku množství volného času ve všední den v grafu č. 7 ukazuje, že více jak polovina oslovené středoškolské mládeže disponuje každý den více jak 5 hodinami volného času a třetina minimálně 4 hodinami. V dalších podkapitolách se ukáže, jakým způsobem je toto množství volného času naplněno.

Vyhodnocení otázky č. 4: *Kolik máš průměrně volného času denně o víkendu a o prázdninách?*

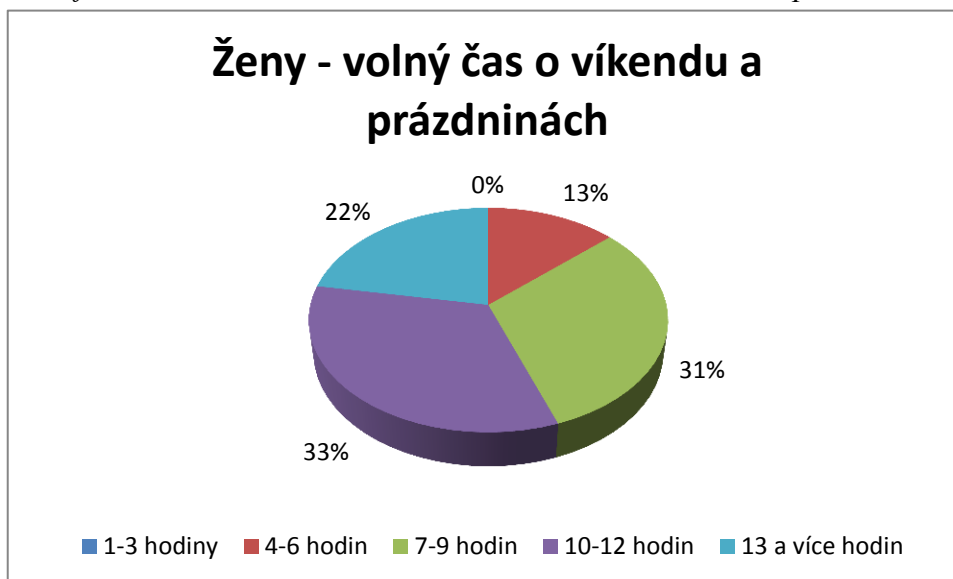
Množství volného času o víkendových dnech, v sobotu a neděli, případně o prázdninách, je přirozeně větší, protože respondenti netráví celé dopoledne a více času ve školních lavicích tak, jak je tomu obvykle ve všední den. O prázdninách navíc většinou prakticky nezabírá z času celého dne žádnou část příprava na vyučování, resp. učení, studium. Dalo by se říci, že vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se u některých respondentů volný čas téměř ztrojnásobil. Třetina mužů (viz graf č. 8) dokonce uvádí, že může disponovat více jak 13 hodinami volného času.

Graf č. 8: Otázka č. 4 – množství volného času o víkendu či prázdninách

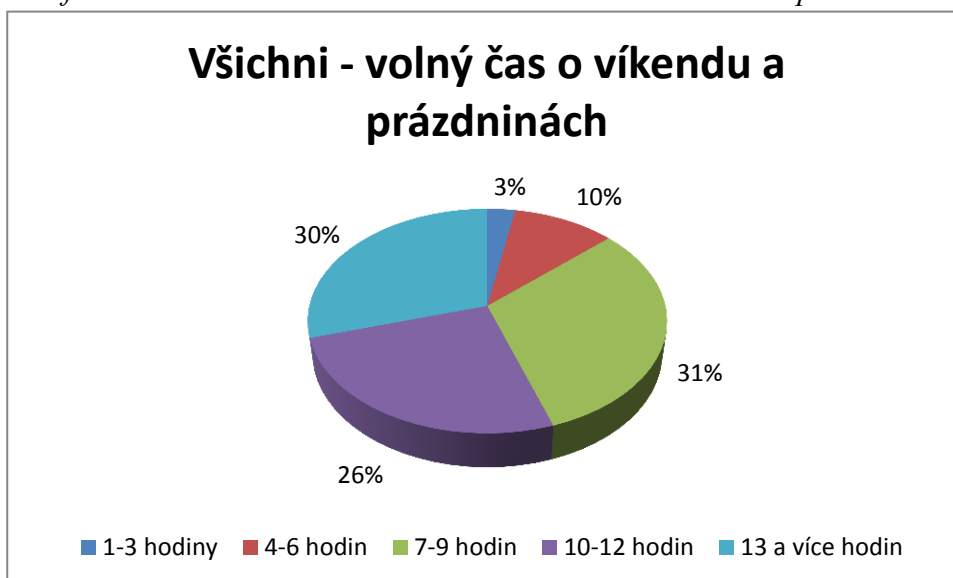

Dle údajů v grafu č. 9 jsou ženy ve vztahu k posouzení svého volného času o něco více kritické. Třetina vidí časový prostor kolem 7-9 hodin a třetina 10-12 hodin.

Graf č. 9: Otázka č. 4 – množství volného času o víkendu či prázdninách

Graf č. 10: Otázka č. 4 – množství volného času o víkendu či prázdninách

Při ověřování některých jevů, faktů a souvislostí vyplývajících z dotazníkového šetření (např. jakou část dne spíše zabírá oněch 13 hodin volného času) formou neformálních rozhovorů s respondenty vyšlo najevo specifické rozložení volného času mládeže o víkendu a prázdninách. Mládež často vstává až v pozdějších ranních – dopoledních hodinách a bývá aktivní ještě v pozdějších večerních či nočních hodinách.

Zhodnocením otázek č. 3 a č. 4 bylo zjištěno, že mládež má volného času poměrně velké množství. Více jak polovina respondentů má ve všední den volného času 5 hodin a více. O víkendech a prázdninách volný čas narůstá, nadpoloviční většina dotazovaných cítí, že může disponovat 10 a více hodinami volného času denně.

8.3 Způsob trávení volného času středoškolské mládeže

Následující otázky se budou zabývat podstatou a významem volného času středoškolské mládeže. Respondenti v nich budou mít možnost vyjádřit, v čem spatřují podstatu činností svého volného času, bez čeho si neumí svůj volný čas představit. Budou vyjadřovat, jakým způsobem tráví svůj volný čas a hodnotit své volnočasové aktivity z hlediska jejich četnosti. Posoudí i vybrané faktory z hlediska vlivu na výběr jejich volnočasových aktivit.

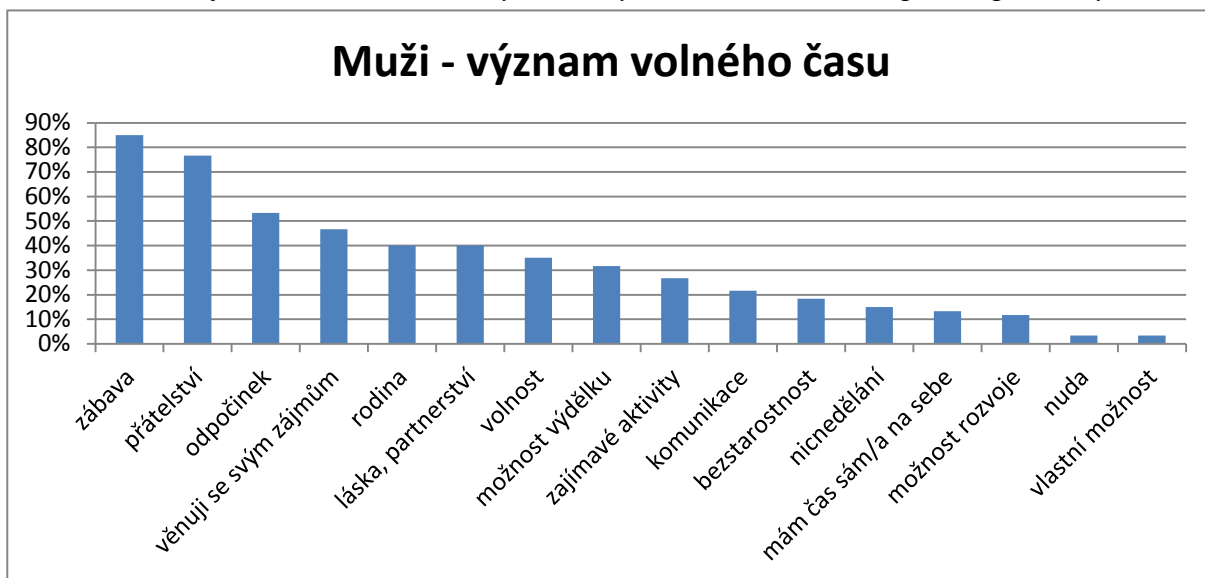
Vyhodnocení otázky č. 5: *Co pro tebe znamená volný čas? Jaké možnosti tvůj volný čas nejvíc vystihují?*

V otázce číslo 5 měli respondenti příležitost označením pěti možností vystihnout, v čem spatřují význam svého volného času, jaké jevy, hodnoty či aktivity jsou pro jejich volný čas nejvíce typické. Podle odpovědí by se dala stanovit základní triáda: ***zábava-přátelství-odpočinek***, která tvoří hlavní pilíř volného času většiny respondentů. Až na pořadí hodnot zábava a přátelství se ve výše uvedeném shodují i muži se ženami.

Při porovnání hodnot u grafů č. 11 a č. 12 můžeme vidět relativní shodu v pojetí významu volného času u mužů i žen, nejvýraznějším rozdílem byl větší význam ***možnosti výdělku*** u mužů než u žen a pro ženy výraznější význam ***mít čas sám/a na sebe***. Muži jsou vzhledem k vyššímu podílu učňů více prakticky orientováni a cítí možnosti přivýdělku využitím znalostí a dovedností nabytých při praktickém

vyučování ve svých učebních oborech. Ženy jsou díky výraznému zastoupení maturitních oborů orientovány více teoreticky. Zároveň věnují více času sobě samým.

Graf č. 11: Otázka č. 5 – vystižení významu volného času pro respondenty

Graf č. 12: Otázka č. 5 – vystižení významu volného času pro respondenty

Graf č. 13: Otázka č. 5 – vystižení významu volného času pro respondenty

Celkově ve významu volného času pro dotazované dominuje v první pětici *zábava*, *přátelství*, *odpočinek*, *rodina a láska*, *partnerství*. První tři pojmy označilo ve svých odpovědích 60 – 80% všech respondentů.

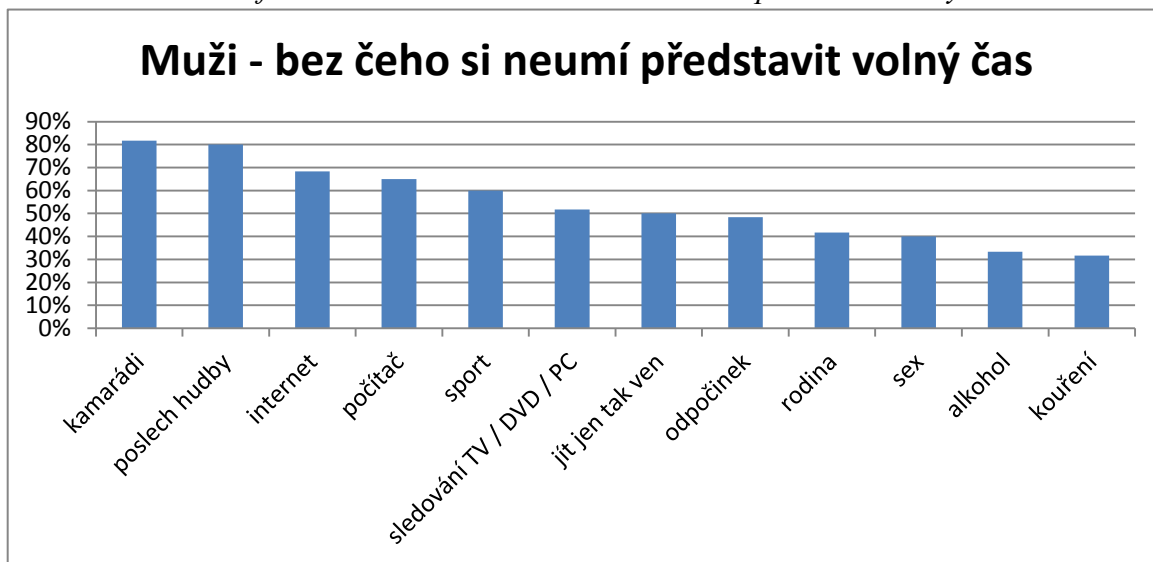
Vyhodnocení otázky č. 6: *Bez čeho si svůj volný čas nedokážeš představit?*

Tato otázka se zaměřila na širší pojetí představ respondentů o volném čase. Obsahuje již konkrétnější volnočasové aktivity. Výsledkem je ideální představa o jejich volném čase. Výsledky by šly interpretovat i jako určitá potřeba naplnění volného času na základě dosavadního trávení volného času. Označení až deseti možností dalo výpovědím větší rozsah. V grafech k této problematice (grafy č. 14 – 16) je vždy uváděno 12 nejvýraznějších oblastí aktivit pro danou skupinu dotazovaných.

Mezi specifika možností trávení volného času u mládeže jsem zařadil samostatný pojem *kamarádi*, jako potřebu být s vrstevníky. Dalším specifickým pojmem je *jít jen tak ven*, který označuje aktivitu bez konkrétního uvědomovaného cíle, je spíše potřebou být venku, neseďet doma. Oba pojmy jsou samozřejmě svou povahou, výskytem i realizací vázány na další pojmy, potřeby či aktivity. Tyto pojmy se vyskytují i u dalších otázek.

Dominantním a shodným prvkem představ o volném čase jsou **kamarádi** a **poslech hudby**, které uvádí téměř 80% veškeré oslovené mládeže. U mužů pak dominuje **internet**, **počítač** a **sport**. Ženy preferují **rodinu**, **internet** a **odpočinek**. Výraznými a téměř shodnými jevy jsou představy **sledování TV/DVD/PC** a **jít jen tak ven**.

Graf č. 14: Otázka č. 6 – bez čeho si nelze představit volný čas

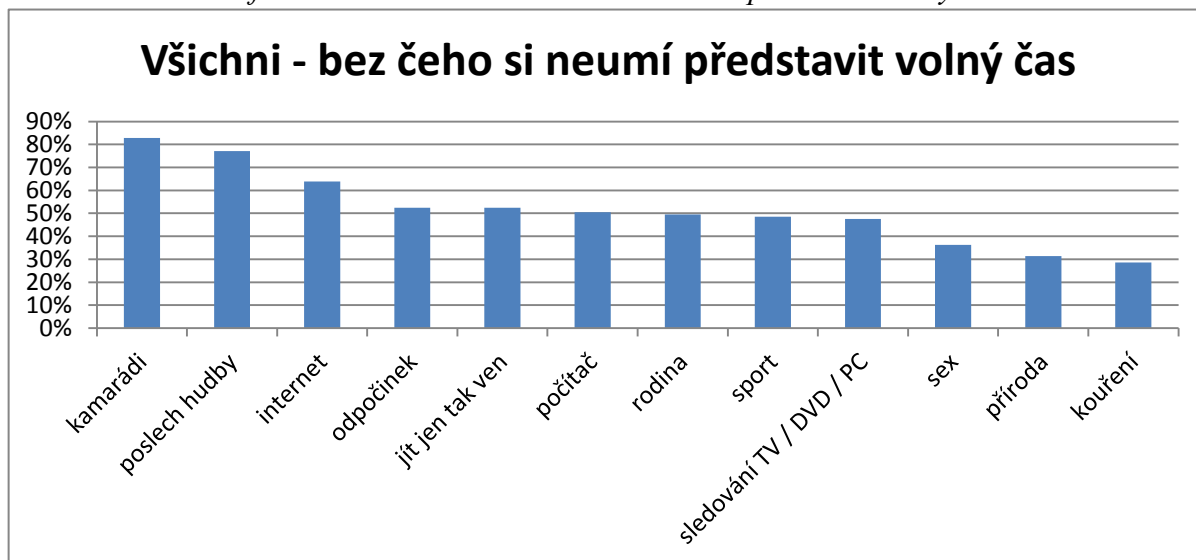
Graf č. 15: Otázka č. 6 – bez čeho si nelze představit volný čas

Na grafu č. 14 je jasně vidět představa (nebo potřeba) mužů o alkoholu a kouření jako o nedílné součásti volného času. U žen tato představa není tak silná. Vysoký podíl četby u žen příkládám spíše povaze jejich studijních oborů, tuto vyšší studijně-intelektuální orientaci lze sledovat i u jiných otázek.

Z hlediska aktivního trávení volného času je výraznější aktivita u mužů díky vyššímu postavení potřeby sportu, u žen toto místo zaujímá spíše rodina, kde se míra aktivního trávení volného času nedá přesně odhadnout.

Graf č. 16: Otázka č. 6 – bez čeho si nelze představit volný čas

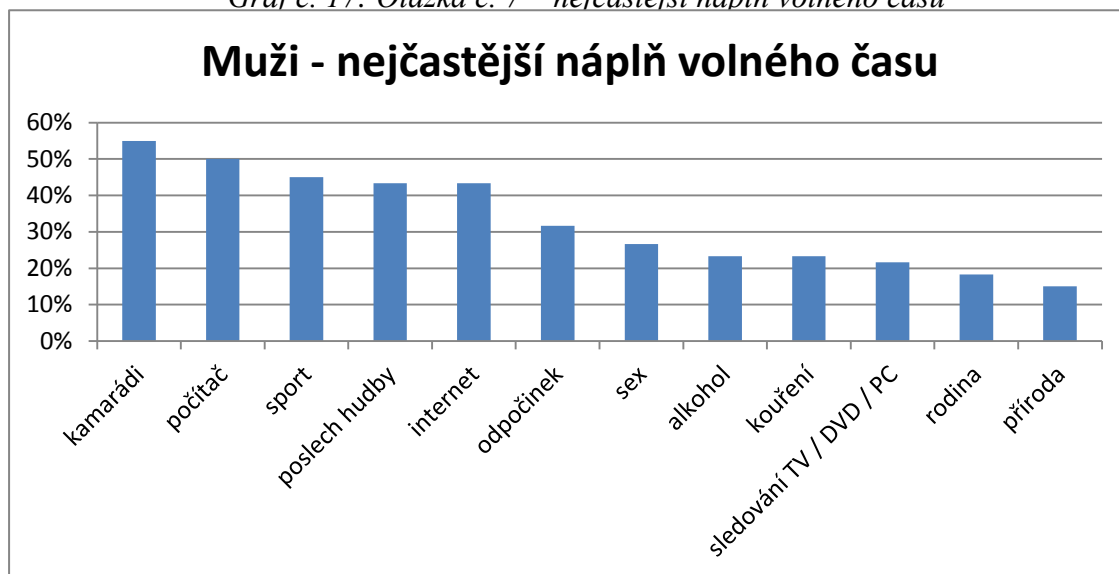
Mezi nejvýznamnější volnočasové pojmy, bez kterých si mládež neuměla svůj volný čas představit, se tedy zařadili kamarádi a poslech hudby, které ve svém volném čase preferuje kolem 80% dotazovaných. Na třetím místě můžeme vidět význam internetu, který získal přes 60%. Více dalších položek se pohybuje kolem 50% zájmu trávení volného času daným způsobem.

Vyhodnocení otázky č. 7: Co se ve tvém volném čase objevuje nejčastěji?

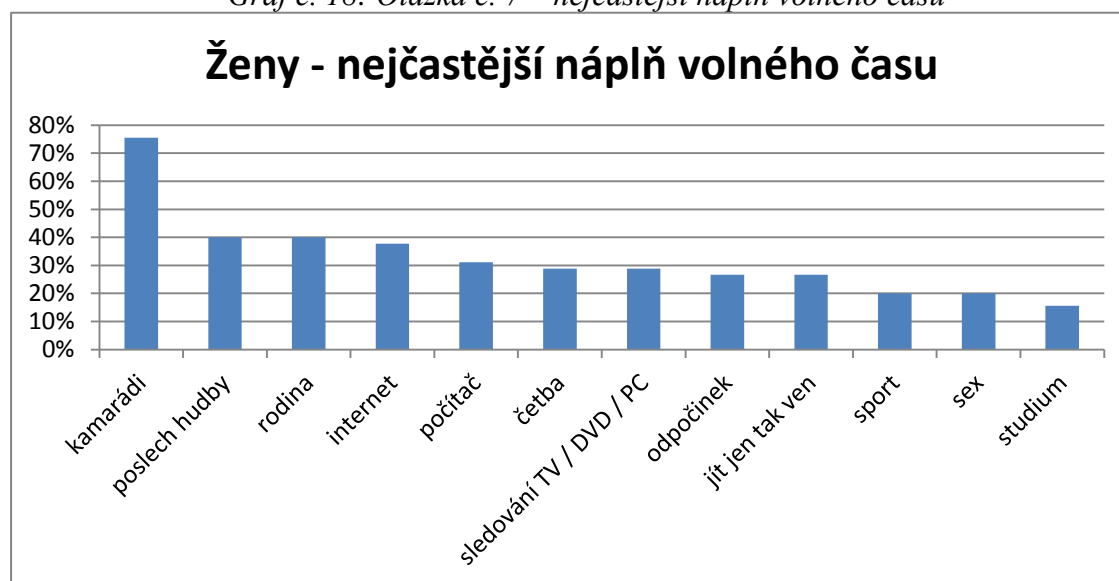
Na rozdíl od otázky č. 6 se v této otázce dostáváme od představ k realitě. Počet označených možností byl snížen na pouhých pět, aby byli respondenti nuceni vybírat uvážlivěji, které možnosti se v jejich volném čase vyskytují nejčastěji. Tím se výsledky více specifikovaly a dostaly vyšší vypovídající hodnotu v oblasti reálných volnočasových priorit. Náplň volného času mužů na základě grafu č. 17 charakterizuje pětice pojmů: *kamarádi-počítač-sport-poslech hudby-internet*. Ženy výrazně preferují kamarády, kamarádky, kteří se objevili v 76% odpovědí (graf č. 18). Jejich pětice

nejčastější náplně volného času vypadá následovně: *kamarádi-poslech hudby-rodina-internet-počítač*.

Graf č. 17: Otázka č. 7 – nejčastější náplň volného času

Graf č. 18: Otázka č. 7 – nejčastější náplň volného času

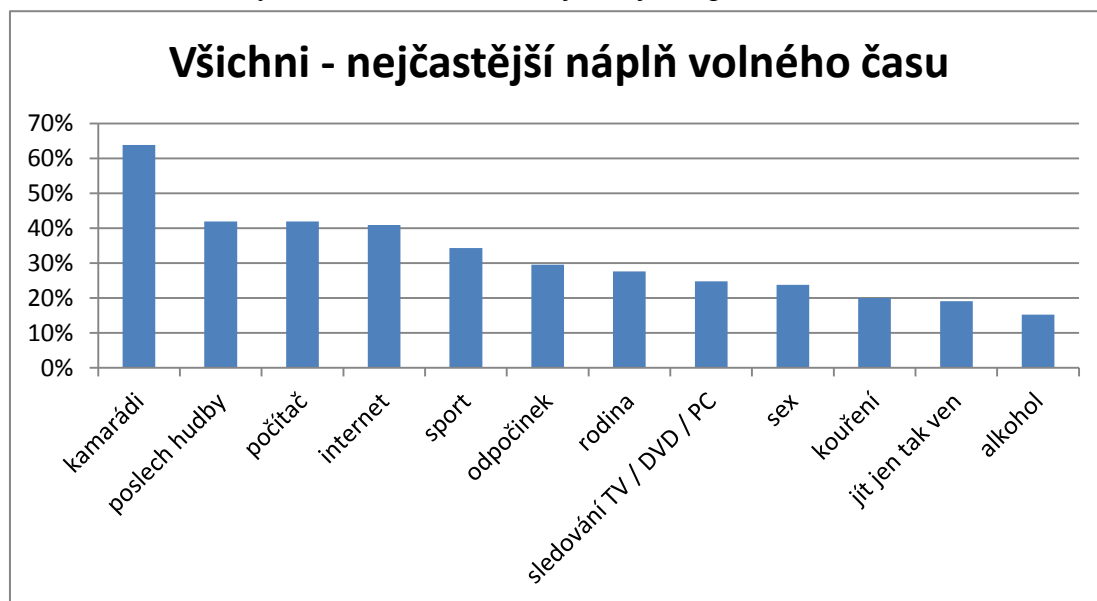
U mužů je patrná přítomnost alkoholu a kouření (přes 20%, viz graf č. 17) jako nedílné součásti volného času. U žen je tato tendence na základě přiznaných údajů slabší (pod 15%).

Z hlediska prvku aktivity trávení volného času vycházejí lépe muži díky vysokému výskytu sportovních aktivit (45% mužů sportuje, oproti pouhým 20% žen,

viz grafy č. 17 a 18), které jsou na popředí zájmu. Muži zároveň více používají počítač, který jejich aktivnost mírně srazí. Rozložení aktivit u PC však bude předmětem dalších otázek.

U žen je patrné větší zaměření na trávení volného času s rodinou, relativně vysoký podíl četby ve volnočasových aktivitách je dán větším zaměřením na studium, které se i objevuje s 16% v grafu č. 18.

Graf č. 19: Otázka č. 7 – nejčastější náplň volného času

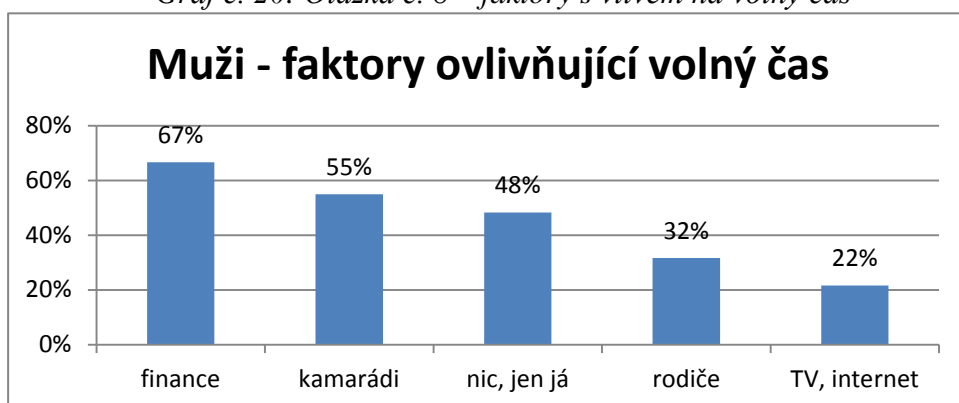
Nejčastější náplní volného času u všech respondentů jsou kamarádi. V poměrně vyrovnané trojici se objevuje poslech hudby, práce s počítačem a internet. Přibližně třetina dotazovaných uvedla v nejčastějších aktivitách volného času sport.

Vyhodnocení otázky č. 8: Co ovlivňuje tvůj výběr činnosti ve volném čase?

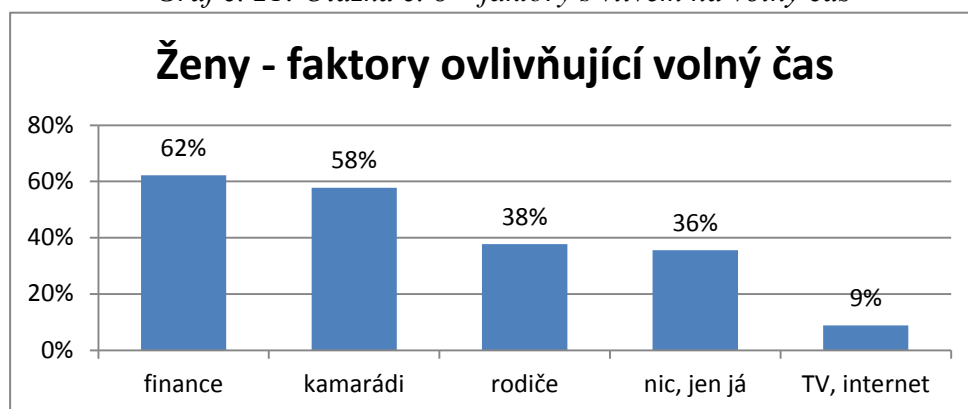
Výběrem maximálně tří možností respondenti vyjadřovali svůj názor, jaké faktory mají vliv na výběr jejich volnočasových aktivit. Obě skupiny dotazovaných se shodly na dvou nejsilnějších faktorech (viz grafy č. 20 – 22). V první řadě mládež označila jako nejsilnější faktor finance a v druhé řadě mají výrazný vliv vrstevníci, u žen však mají vliv velmi podobný. Pro ženy jsou na třetím místě v oblasti vlivu na volný čas

rodiče, muži více jednají na základě svých rozhodnutí. Média v této oblasti mají, zejména u žen, nízký vliv, alespoň tedy v uvědomovaném nejčastějším případě.

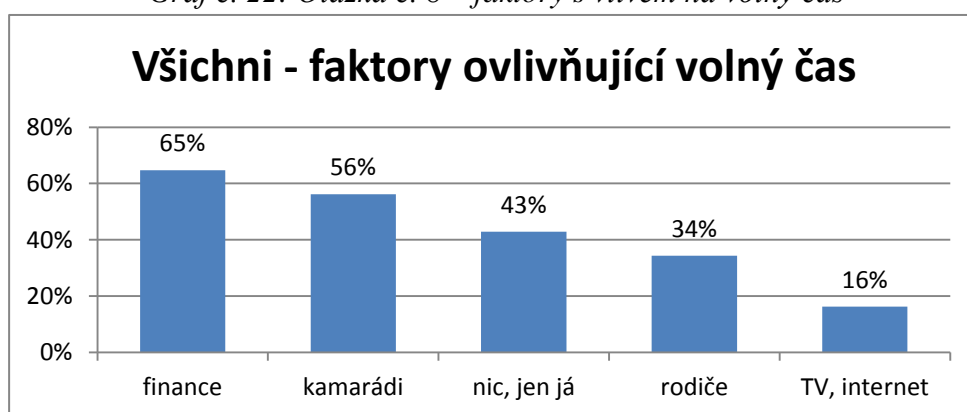
Graf č. 20: Otázka č. 8 – faktory s vlivem na volný čas

Graf č. 21: Otázka č. 8 – faktory s vlivem na volný čas

Graf č. 22: Otázka č. 8 – faktory s vlivem na volný čas

V celkovém pohledu mají na volný čas největší vliv finance a kamarádi. Po financích a vrstevnících následuje role vlastního rozhodování. Rodiče zaujímají až

čtvrté místo. Podle názoru respondentů mají nejsilnější média na výběr aktivit v jejich volném čase poměrně malý vliv.

Ve způsobech trávení volného času středoškolskou mládeží dominuje z hlediska významu volného času tato triáda: zábava-přátelství-odpočinek. Téměř 80% oslovené mládeže si neumí svůj volný čas představit bez kamarádů a poslechu hudby. U mužů pak hraje velkou roli internet, počítač a sport. Ženy spíše preferují rodinu, internet a odpočinek. Nejčastější náplní volného času jsou aktivity spojené s kamarády. Poměrně vyrovnané zastoupení má na druhém místě poslech hudby a využití počítače a internetu. Nejsilnějšími faktory ovlivňujícími výběr volnočasových aktivit jsou finance a vrstevníci (kamarádi).

8.4 Média a ICT ve volném čase středoškolské mládeže

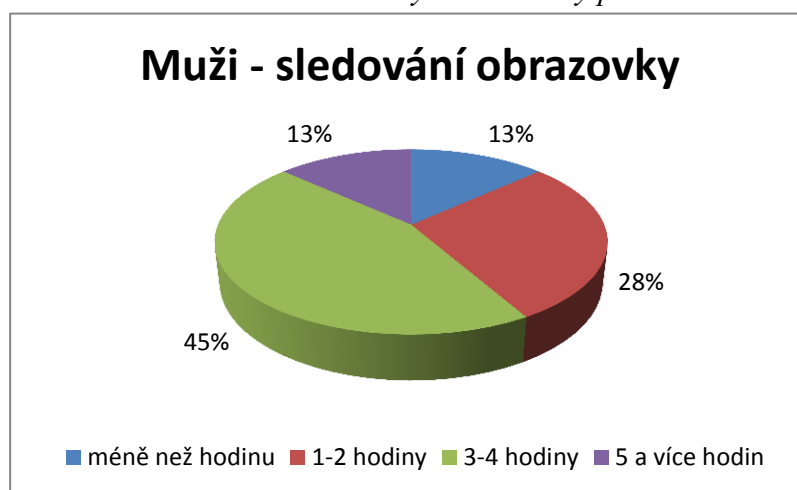
Tato podkapitola se bude věnovat oblasti médií a informačně komunikačních technologií, jejich roli a časovému prostoru ve volném čase středoškolské mládeže. První otázka k této oblasti se zaměřuje na odhadnutí doby strávené u obrazovky nebo monitoru sledováním filmů nebo jiných pořadů. Nerozlišuje se mezi televizním vysíláním a sledováním médií přes počítač a internet, neboť celá oblast je multimediálně propojena a jednotlivé prvky splývají. Další otázka směřuje ke zjišťování nejčastějších způsobů využití počítače. Vzhledem k tomu, že internet a jeho využívání je dnes pro většinu lidí běžnou záležitostí, poslední otázkou v této subkapitole je dotaz na nejčastější způsob využití internetu.

Vyhodnocení otázky č. 9: *Kolik hodin denně strávíš u obrazovky, monitoru sledováním filmů, seriálů a jiných pořadů?*

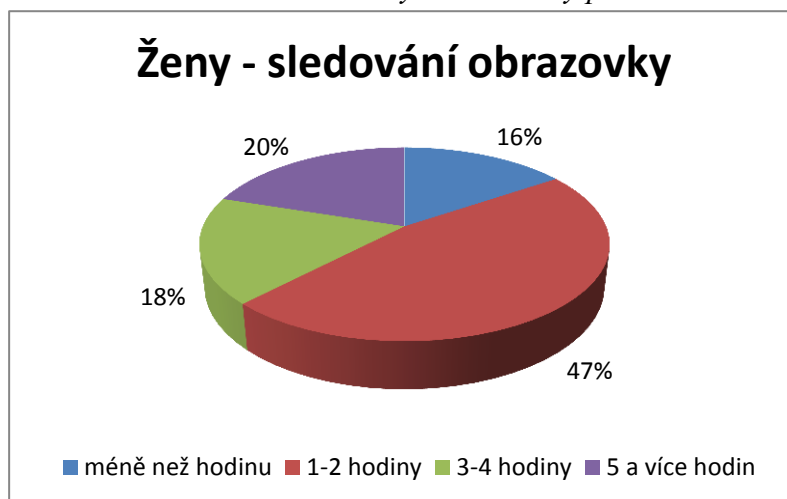
Doba strávená u obrazovky nebo v současnosti často spíše u monitorů sledováním filmové, seriálové či jiné produkce je předmětem deváté otázky. Doba strávená výše uvedenou činností se poměrně špatně odhaduje, troufám si na základě dat získaných v dalších otázkách (např. množství stahování filmů – využití internetu) soudit, že je čas sledování respondenty spíše podceněný a ve skutečnosti mohou být čísla o něco vyšší. Délka televizních novin je kolem 30 minut, trvání jednoho dílu seriálu je v čistém čase někde mezi 45 až 60 minutami, středně dlouhé filmy zaberou 90-120 minut.

Z jednotlivých grafů (č. 23 – 25) lze vyčíst míru sledování u všech základních skupin dotazovaných. Rozdíly mezi pohlavími vidím spíše v časových možnostech a v rozdílném studijním zaměření. Grafy č. 17 a 18 u otázky č. 7 neukazují, že by měli muži a ženy v této oblasti výrazně rozdílnou náplň volného času, grafy č. 14 a 15 u otázky č. 6 však ukazují rozdíl v postavení priorit a potřeb volnočasových aktivit, kdy muži sledování TV/DVD/PC preferují více, než uvádějí ženy.

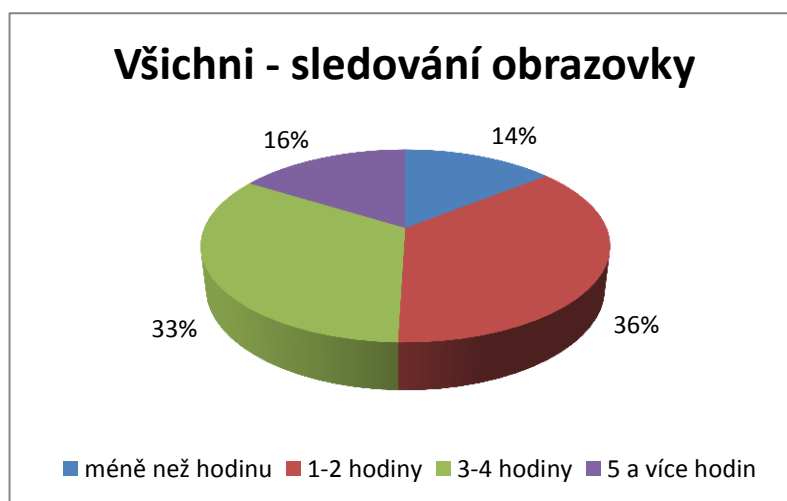
Graf č. 23: *Otázka č. 9 – čas strávený u obrazovky pasivním sledováním*

Graf č. 24: Otázka č. 9 – čas strávený u obrazovky pasivním sledováním

Graf č. 25: Otázka č. 9 – čas strávený u obrazovky pasivním sledováním

Na závěrečném grafu sledujícím celkovou situaci ve sledování obrazovky můžeme vidět, že téměř 50% dotazovaných tráví tímto způsobem více jak 3 hodiny denně. Vzhledem k tomu, že množství času stráveného u obrazovky si příliš neuvědomujeme, může být reálné množství času ve skutečnosti spíše vyšší.

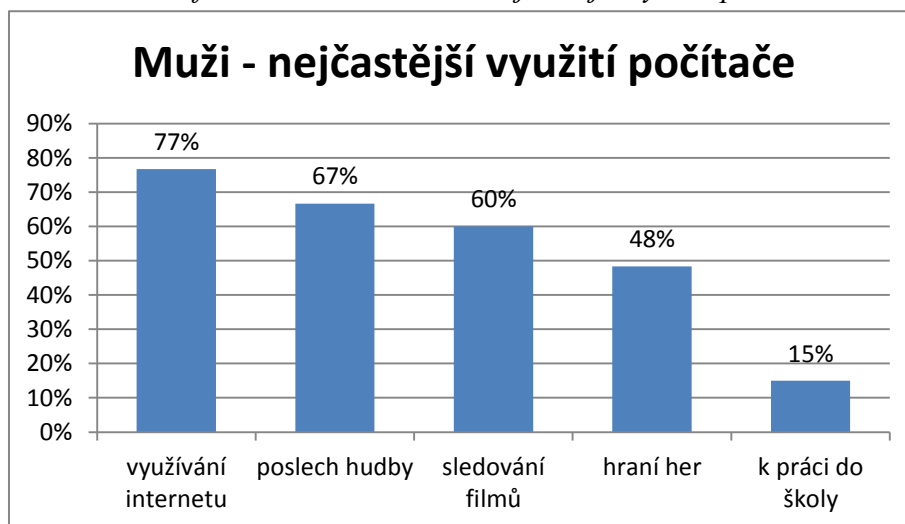
Vyhodnocení otázky č. 10: K čemu nejčastěji využíváš počítač?

Vzhledem k tomu, že počítač byl předpokládán u mládeže jako běžná součást života i mimo školní lavice, byla desátá otázka zaměřena na oblast používání počítače ve volném čase respondentů. Na základě poznatků z pozorování v povolání

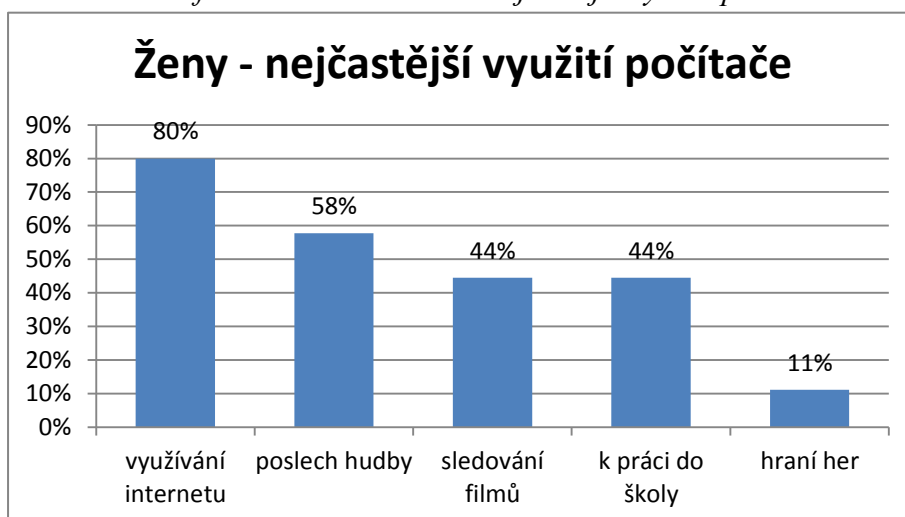
vychovatele na DM byly vytvořeny základní možnosti využití počítače ve volném čase, ze kterých mohli dotazovaní vybírat tři nejčastější možnosti. Z porovnání grafů č. 26 – 27 vyplývá, že obecný trend používání počítače je na prvních třech místech u mužů a žen stejný. Jednoznačně vede *využívání internetu, poslech hudby a sledování filmů* (u žen je na stejném místě spolu se sledováním filmů práce do školy). Vzorek mužů a žen z výzkumu se liší především v *hraní her* a ve využití počítače *k práci do školy*.

Muži prokazatelně hrají více (48%) počítačové hry než ženy (11%). Využití počítače k práci do školy je spíše dáno povahou studia – studijními úkoly než pohlavím respondenta. Celkový průměrný pohled (viz graf č. 28) ukazuje relativně stejné podíly „častosti“ používání počítače ke hraní her a k práci do školy, což ovšem v praxi neznamená, že uvedeným činnostem respondenti věnují stejný podíl času.

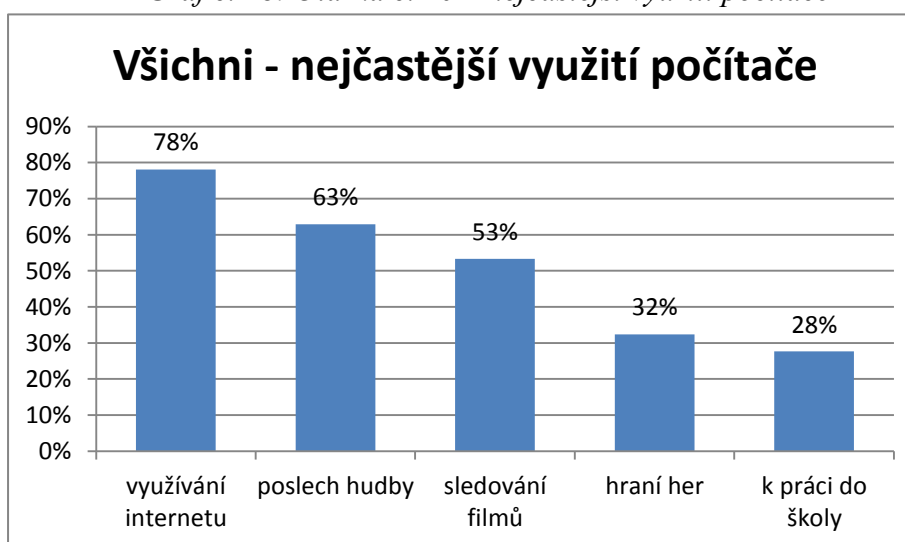
Graf č. 26: Otázka č. 10 – nejčastější využití počítače

Graf č. 27: Otázka č. 10 – nejčastější využití počítače

Graf č. 28: Otázka č. 10 – nejčastější využití počítače

V celkovém pohledu na uvedené odpovědi zaujímá přední místo využívání internetu. Na druhém místě je poslech hudby, který jako volnočasová aktivita zaujímal přední pozice v předchozí části výzkumu. Třetím nejčastějším způsobem využití počítače je sledování filmů.

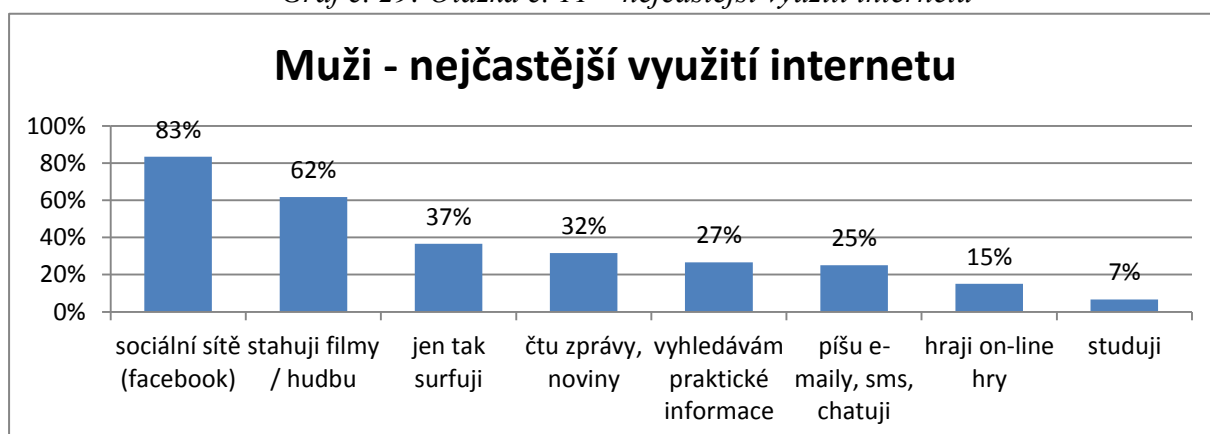
Vyhodnocení otázky č. 11: K čemu nejčastěji využíváš internet?

Již při tvorbě dotazníku se používání internetu jeví jako dominantní fenomén volného času mládeže. Internet je stále sílící médium. Poskytuje informace, zábavu, mnoho aplikací a komunikačních nástrojů je funkčně vázáno na internet, v dnešní době

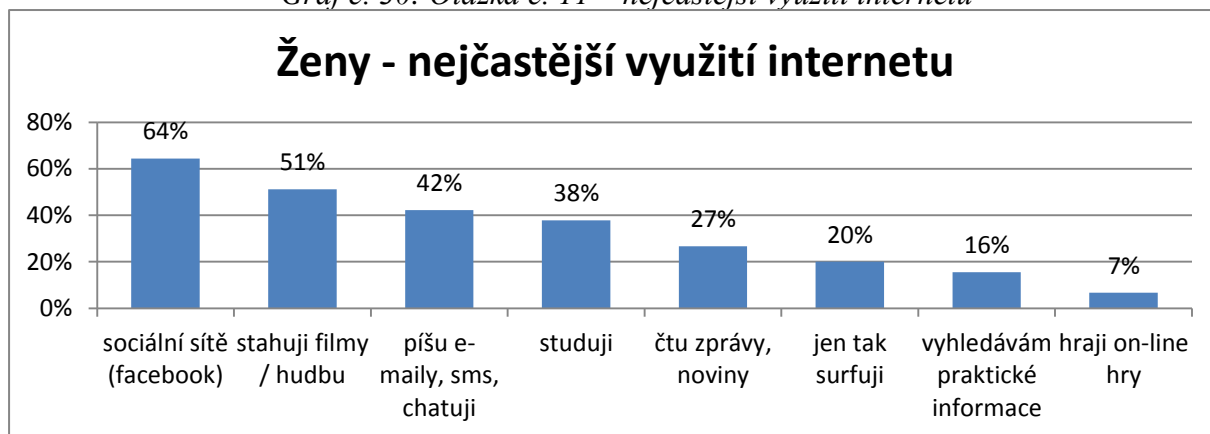
i „chytré“ mobilní telefony. Dotazovaní si mohli opět vybrat tři nejčastější způsoby využívání internetu.

V prvních dvou nejčastějších kategoriích práce na internetu se respondenti shodují (viz grafy č. 29 – 31). U žen pak převládá komunikační rovina, u mužů spíše obecná orientace na bezcílné surfování a hledání praktických informací. Podobně jsou na tom obě skupiny dotazovaných ve čtení zpráv a novin, opět se liší podobně jako u předchozích otázek u poměru hraní her a řešení studijních záležitostí.

Graf č. 29: Otázka č. 11 – nejčastější využití internetu

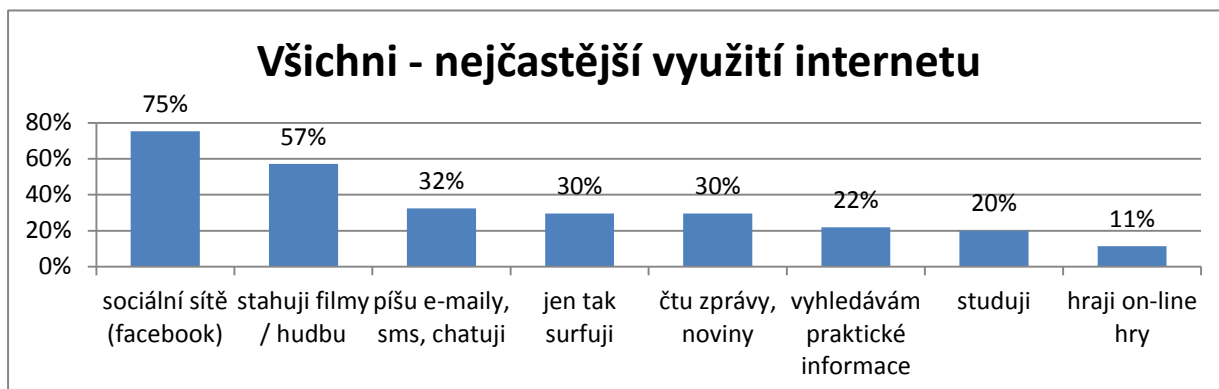
Graf č. 30: Otázka č. 11 – nejčastější využití internetu

Dílčí i celkový pohled na problematiku tedy ukazuje trend masivního používání internetu ke komunikaci s přáteli na sociálních sítích, na kterých respondenti spojují významné potřeby: *kamarádi-zábava-komunikace* (sdílení). Dále významný podíl stahování filmů, hudby – dalších médií, většinou zábavného charakteru. Poté následuje

využití dalších komunikačních nástrojů a posléze využití internetu jako informačního zdroje.

Graf č. 31: Otázka č. 11 – nejčastější využití internetu

Přední místo ve využití internetu patří v dnešní době u středoškolské mládeže sociálním sítím. Dále se většina z nich věnuje stahování hudby a filmů. Třetina respondentů vyrovnaně mezi tři nejčastější způsoby využívání internetu uvádí komunikaci, bezcílné surfování a čtení zpráv či novin.

Středoškolská mládež tráví u obrazovek velkou část svého volného času. Kolem 50% oslovených středoškoláků přiznává sledování filmů a jiných pořadů či snímků v rozsahu více než 3 hodiny. Nejčastějšími způsoby využití počítače je práce s internetem, poslech hudby a sledování filmů.

Ve světě internetu vítězí u středoškolské mládeže sociální sítě, spojující několik zájmů a potřeb týkajících se komunikace, kontaktu s přáteli, sledování a sdílení společných vrstevnických znaků a hodnot, patřit do nějaké skupiny, a hrají tak ve využití internetu zásadní roli. Následuje stahování hudby a filmů, jejichž „konzumace“ v trávení volného času středoškolské mládeže zabírá významné místo.

8.5 Příprava na vyučování a studijní prospěch

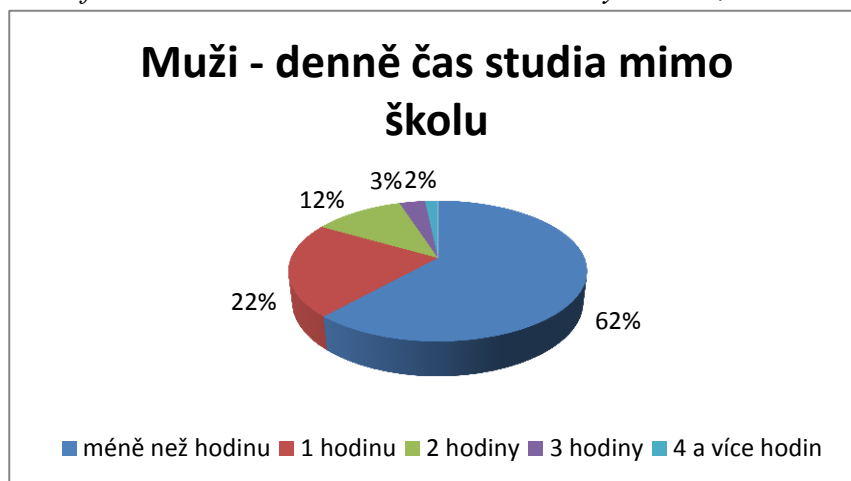
Na množství volného času má vliv i doba strávená přípravou na vyučování. Odlehčeně řečeno, určitým kontrolním způsobem se v rámci výzkumu ujišťují, v jakém poměru k volnému času a jednotlivým volnočasovým aktivitám se respondenti věnují studiu a jakých studijních výsledků dosahují. První otázka se ptá na průměrné denní množství času věnované přípravě do školy a druhá otázka zkoumá, jak dotazovaní hodnotí svůj studijní prospěch.

Vyhodnocení otázky č. 12: *Kolik hodin denně strávíš mimo školu učením, studiem, studijními úkoly?*

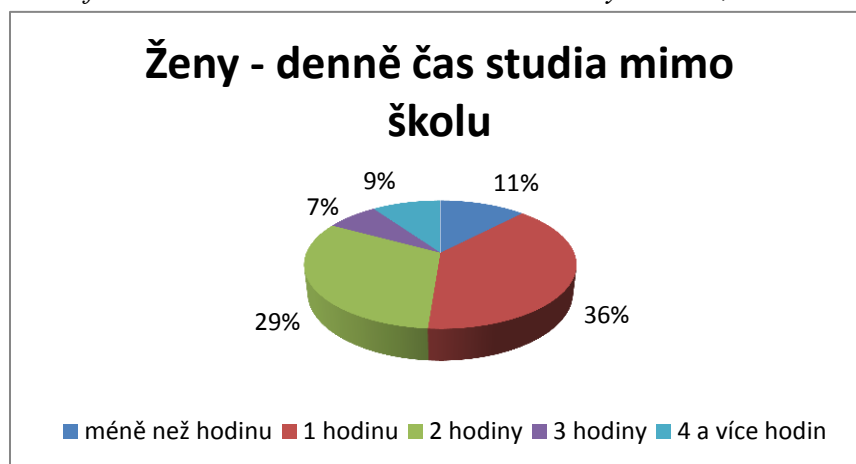
Otázka zjišťující počet hodin denně strávených přípravou na vyučování ukázala výrazné rozdíly mezi muži a ženami. Je to však pravděpodobně výrazně dáno konkrétními vzorky respondentů. Obecně se tedy dá říci, že převažující maturitní studium u žen je po stránce učení časově náročnější než u oborů s výučným listem. Ovšem i tak je zřejmé, že muži, kteří se s přípravou do školy ve třech pětinách vejdou do jedné hodiny (viz graf č. 32), věnují studijní přípravě do školy méně času než ženy (viz graf č. 33).

Tato problematika je provázána s následující otázkou ohledně školního prospěchu, která byla zařazena do dotazníku pod číslem 13.

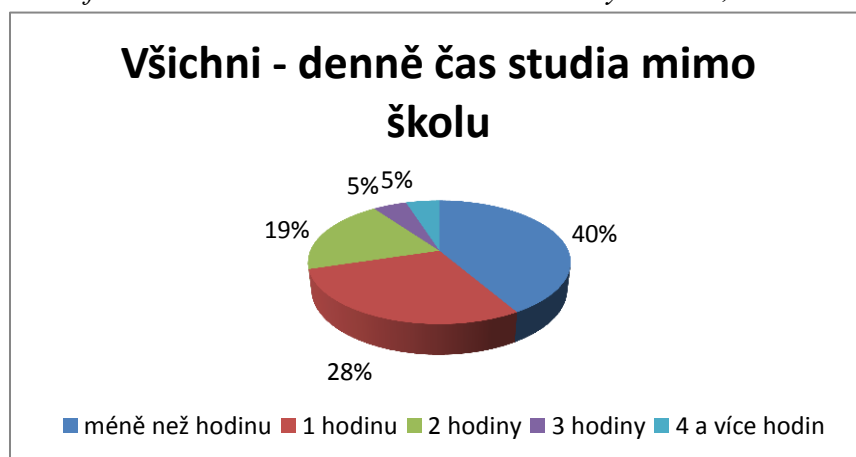
Graf č. 32: Otázka č. 12 – čas denně strávený učením, studiem

Graf č. 33: Otázka č. 12 – čas denně strávený učením, studiem

Graf č. 34: Otázka č. 12 – čas denně strávený učením, studiem

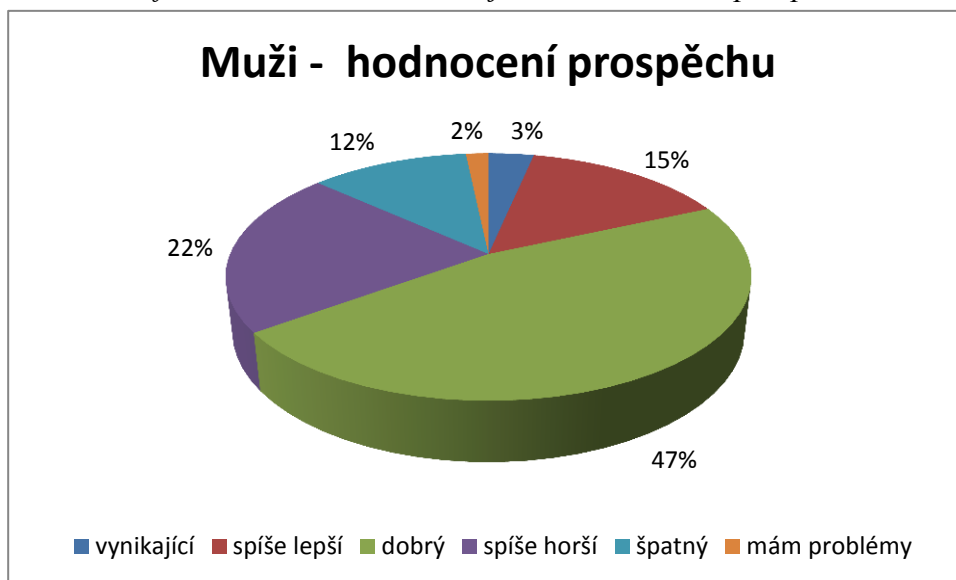
Jak můžeme usuzovat podle grafu celkových výsledků k dané otázce, dvěma třetinám všech dotazovaných postačuje na přípravu do školy hodina a méně času. Dvě hodiny a více věnuje necelá třetina respondentů.

Vyhodnocení otázky č. 13: *Jaký je tvůj prospěch ve škole?*

Problematika školního prospěchu mimo jiné úzce souvisí s předchozí otázkou času stráveného přípravou na vyučování. Na grafu č. 35 můžeme názorně vidět, že muži, kteří se připravovali na výuku ze tří pětin méně než hodinu a z pětiny pouze jednu hodinu, označují z jedné třetiny svůj školní prospěch jako spíše horší nebo špatný. Polovina hodnotí svůj prospěch jako dobrý, pouze 18% dosahuje dle svého přesvědčení lepších studijních výsledků.

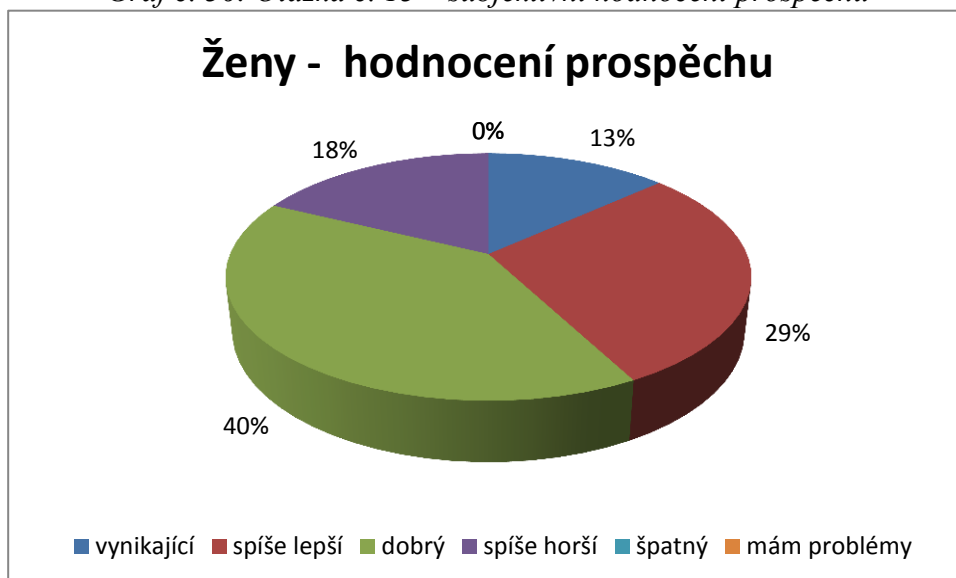
Toto sebehodnocení je samozřejmě založeno na subjektivní rovině. Jako vychovatel mám možnost porovnat subjektivní hodnocení mužů s rozvrstvením skutečných studijních výsledků a mohu konstatovat, že situace je horší, než jak ji respondenti pociťují. Obecně by se dalo říci, že situaci nevnímají jako problém a samozřejmě jako většina lidí se chtějí vidět v lepším světle.

Graf č. 35: Otázka č. 13 – subjektivní hodnocení prospěchu

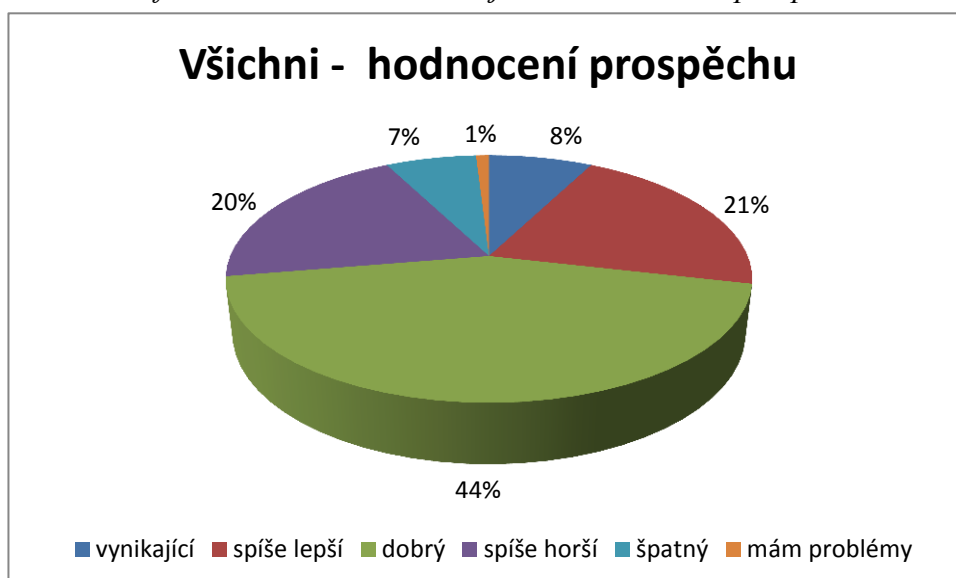

Ženy, které studiu podle odpovědí ve více otázkách (nejčastější náplň volného času, práce na počítači, využití internetu, denní doba strávená studiem) věnují více času, hodnotí svůj prospěch pozitivněji. Dalo by se tedy říci, že prospěch ve škole se jeví jako závisle proměnná na vztahu ke studiu a době strávené učením, v tomto případě jakožto nezávisle proměnných.

Graf č. 36: Otázka č. 13 – subjektivní hodnocení prospěchu

Graf č. 37: Otázka č. 13 – subjektivní hodnocení prospěchu

Celková příprava do školy denně nezabírá u většiny zkoumané středoškolské mládeže více jak jednu hodinu denně. V oblasti hodnocení prospěchu je nejčastějším sebehodnocením u dvou pětín dotazovaných klasifikace studijních výsledků jako dobrých. Pětina soudí, že má studijní výsledky spíše lepší a pětina je hodnotí jako spíše horší.

8.6 Rizikové chování středoškolské mládeže

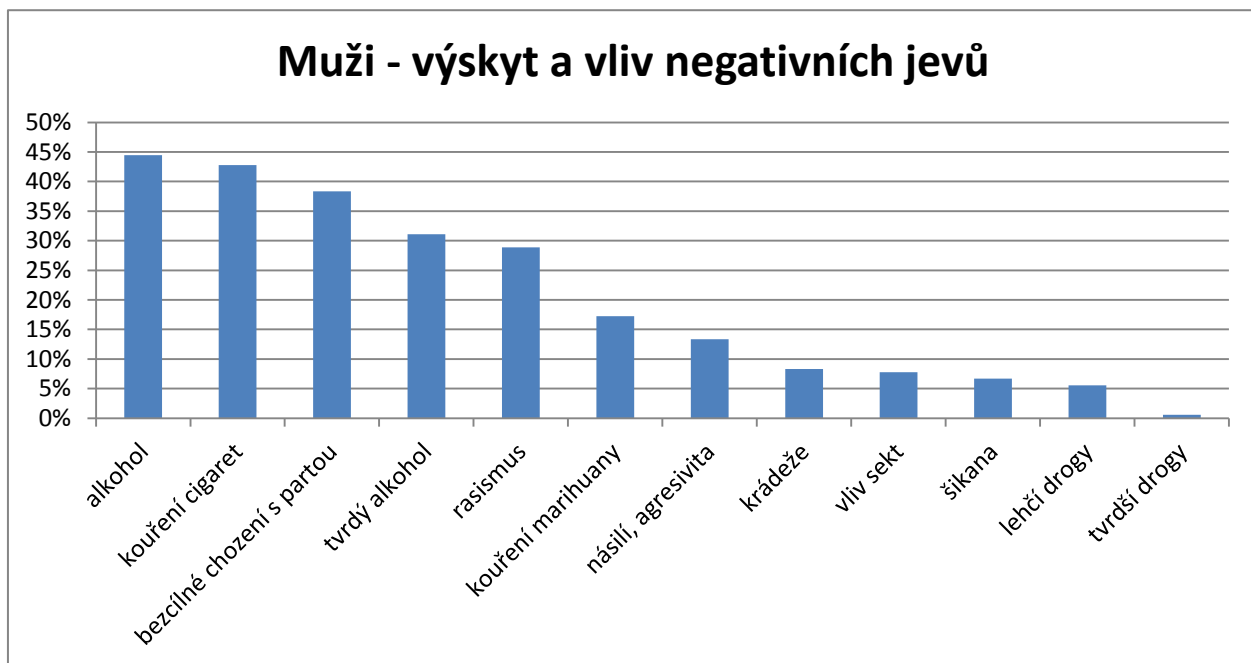
Tato důležitá podkapitola se bude snažit zmapovat projevy negativních vlivů ve volném čase středoškolské mládeže a výskyt rizikového chování v rámci trávení jejich volného času a životního stylu. V první části se u respondentů zaměřuji na hodnocení sebe samých ve vztahu k negativním vlivům a rizikovému chování. V části druhé se pak snažím odbourat jejich vidění sebe samých v lepším světle a zjišťuji jejich pohled na kamarády – vrstevníky ve stejném vztahu k dané oblasti. V hodnocení pak vycházím z myšlenky, že popis situace ve skupinách vrstevníků více odpovídá realitě než sebehodnocení respondentů.

Vyhodnocení otázky č. 14: *Objevují se ve tvém volném čase nebo mají nějaký vliv následující jevy?* (Přiděl body ke všem následujícím možnostem: 3 = hodně, velký; 2=docela často, střední; 1=málo, malý; 0=vůbec, žádný.)

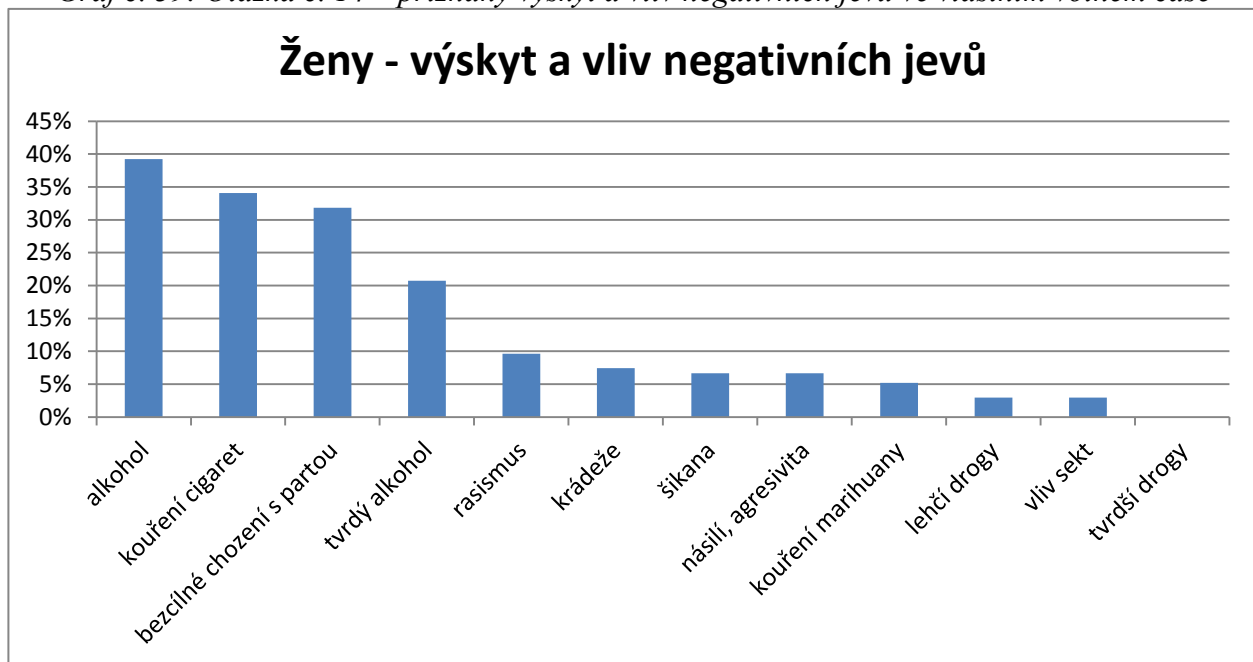
Prostřednictvím výše uvedené škály měli možnost respondenti ohodnotit výskyt a vliv některých sociálně patologických jevů v jejich volném čase. *Bezcílné chození s partou* v této otázce uvádím a významově hodnotím jako nesmyslné naplnění volného času, jako případnou „vstupní bránu“ k vyplnění volného času nevhodnými aktivitami, případně sociálně patologickými jevy. *Marihuana* byla v této a následující otázce pracovně vyjmuta z kategorie „lehkých“ drog a dána do samostatné kategorie, protože někteří zástupci středoškolské mládeže ji berou za všední záležitost, podobně jako alkohol a kouření nikotinových cigaret, a neřadí ji do kategorie lehkých drog.

Vyhodnocení otázky v procentech zobrazuje, jaký procentuální podíl získala daná možnost – sociálně patologický jev z možného maximálního měřitelného vlivu uvedenou škálou. V procentech tak je vyjádřena četnost – síla daného jevu u výzkumného vzorku středoškolské mládeže.

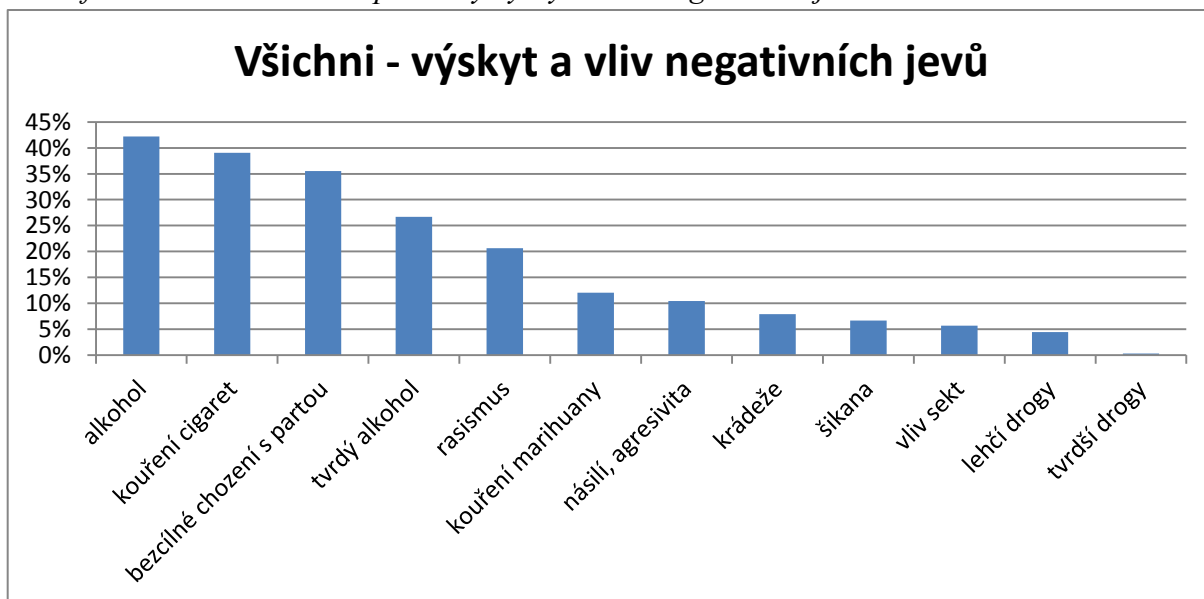
Graf č. 38: Otázka č. 14 – přiznaný výskyt a vliv negativních jevů ve vlastním volném čase

Graf č. 39: Otázka č. 14 – přiznaný výskyt a vliv negativních jevů ve vlastním volném čase

Graf č. 40: Otázka č. 14 – přiznaný výskyt a vliv negativních jevů ve vlastním volném čase

Poznámka: Hodnotu naměřenou u rasismu ve výzkumném vzorku mužů a tím i výsledně v průměru u všech mohly výrazně ovlivnit nedávné události – oloupení některých respondentů ubytovaných v Domově mládeže romskými pachateli. V této oblasti se tedy mohlo krátkodobě změnit její hodnocení, naměřené hodnoty by za jiných okolností mohly být spíše nižší. Tato poznámka platí i pro otázku č. 15 a pro grafy č. 38, 40, 41 a 43.

Za nejrizikovější chování v rámci přiznaných skutečností v sebehodnocení lze považovat konzumaci alkoholu, kouření cigaret a bezcílné chození s partou. Tyto druhy chování přiznává více jak třetina respondentů. V další části subkapitoly uvidíme, zda se výsledky změni v souvislosti s odložením určitého sebeobrazu a kritičtějším pohledem na skupinu vrstevníků.

Vyhodnocení otázky č. 15: Které jevy ovlivňují nebo naplňují volný čas tvých kamarádů, kamarádek? (Přiděl body ke všem následujícím možnostem: 3 = hodně, velký; 2=docela často, střední; 1=málo, malý; 0=vůbec, žádný.)

Protože jsem předpokládal, že v rovině sebehodnocení a analýzy svého volného času nebudou respondenti sami vůči sobě příliš kritičtí nebo pravdomluvní, následující otázku č. 15 jsem postavil v dotazníku tak, aby byli respondenti nuceni posoudit z toho samého hlediska ještě volný čas a výše uvedené jevy u svých kamarádů – kamarádek, tj. vrstevníků. Předpokládal jsem, že tak získám věrnější obraz reality méně zkreslený

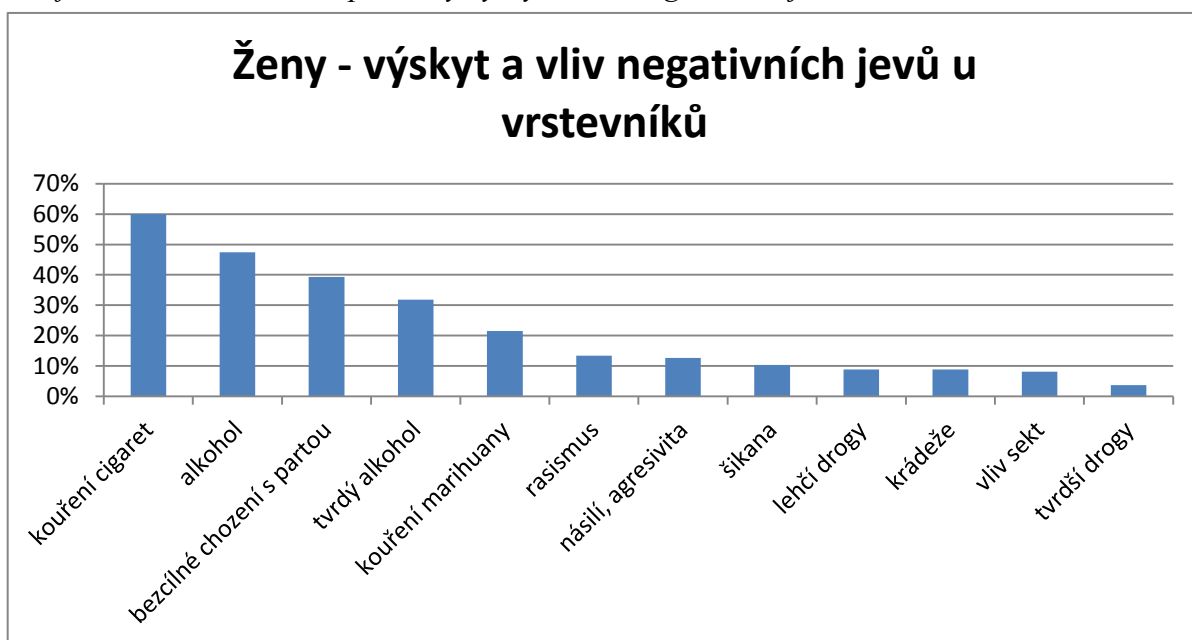
případným zamlčováním citlivějších informací. Vzhledem k vysokému vlivu vrstevníků na trávení volného času respondentů a k předpokladu, že se respondenti v popisovaném prostředí vrstevníků denně pohybují, považují tuto otázku za zásadní v oblasti vlivu negativních jevů ve volném čase středoškolské mládeže.

Vyhodnocení otázky v procentech opět zobrazuje, jaký procentuální podíl získala daná možnost – sociálně patologický jev z možného maximálního měřitelného vlivu uvedenou škálou.

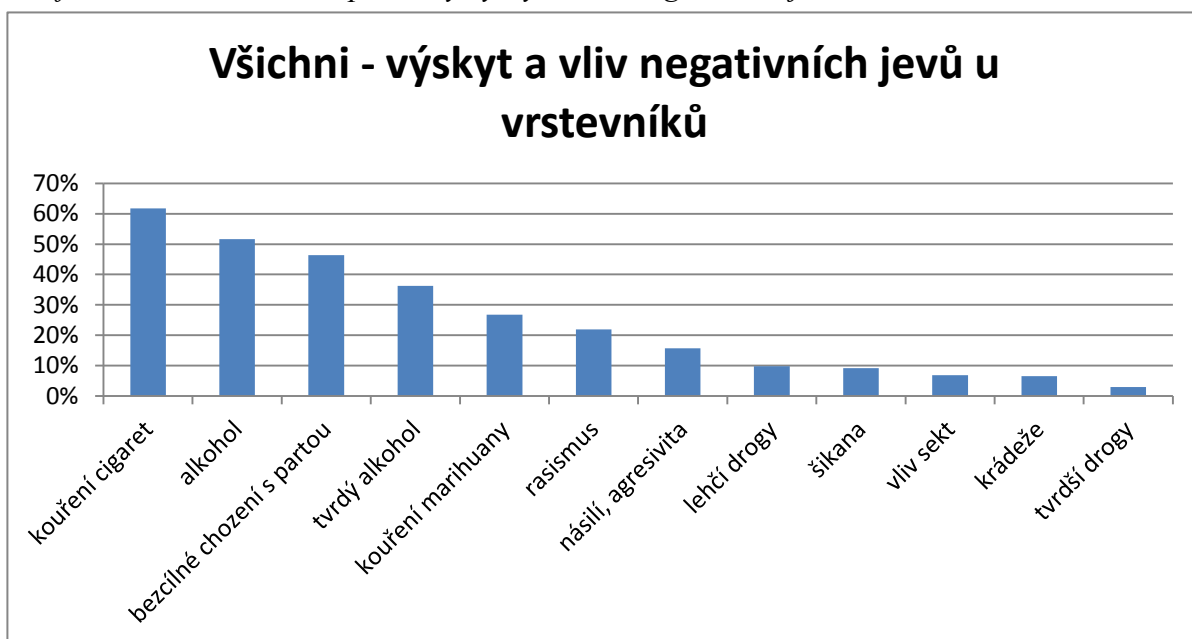
Graf č. 41: Otázka č. 15 – přiznaný výskyt a vliv negativních jevů ve volném čase vrstevníků

Graf č. 42: Otázka č. 15 – přiznaný výskyt a vliv negativních jevů ve volném čase vrstevníků

Graf č. 43: Otázka č. 15 – přiznaný výskyt a vliv negativních jevů ve volném čase vrstevníků

Jak je patrné z grafů 41 – 43, většina hodnot je u odpovědí na otázku č. 15 vyšší než u otázky č. 14. Respondenti byli ke svým vrstevníkům ve většině případů kritičtější než sami k sobě a odkryli tak roušku prostředí, ve kterém se ve volném čase běžně pohybují. O významu a vlivu vrstevníků ve vztahu k volnému času mládeže i k ní samotné jsme se mohli přesvědčit v teoretické části a během analýzy několika předchozích otázek.

Jinak se odpovědi u mužů a žen vzácně shodují v seřazení vlivů, co se týče výskytu a vlivu, pořadí u prvních sedmi pojmů je v obou kategoriích stejné, aniž by respondenti napříč kategoriemi byli spolu v době vyplňování dotazníků a mohli se navzájem ovlivňovat. Vidění problematiky mají v tomto směru stejné, což považují za znak určité vypovídající hodnoty. Pracovní předpoklad při tvorbě otázky č. 15 o rozdílnosti vidění sebe sama a svých vrstevníků, který jsem uváděl výše, hodnotím kladně.

Zkoumání oblasti rizikového chování středoškolské mládeže ukázala výskyt kouření cigaret a konzumace alkoholu u nadpoloviční části dotazované středoškolské mládeže. Mezi další významné vlivy patří bezcílne chození s partou, které vidím jako určitý prostor pro vliv náhodných, většinou ne příliš pozitivních jevů a náplní volného času. Třetiny respondentů se nějakým způsobem dotýká konzumace tvrdého alkoholu a čtvrtiny kouření marihuany. Otázkou je, do jaké míry odpovídali dotazovaní upřímně a pravdivě. Dá se usuzovat, že ve skutečnosti mohou být některé hodnoty i vyšší.

8.7 Rodinné zázemí respondentů

Otázky č.16 - č. 20 řešené v této podkapitole mají především roli a funkci doplňující a dokreslující souvislosti. Jsou zaměřené především na rodinné zázemí a místo bydliště dotazovaných. Jejich smyslem je dokreslit situaci, z jakých rodin, prostředí, resp. sociálně-ekonomických podmínek respondenti pocházejí. Získaná data pak mohou pomoci setřídít respondenty podle dalších proměnných a využít informace při dalším, případně hlubším nebo více specifickém výzkumu.

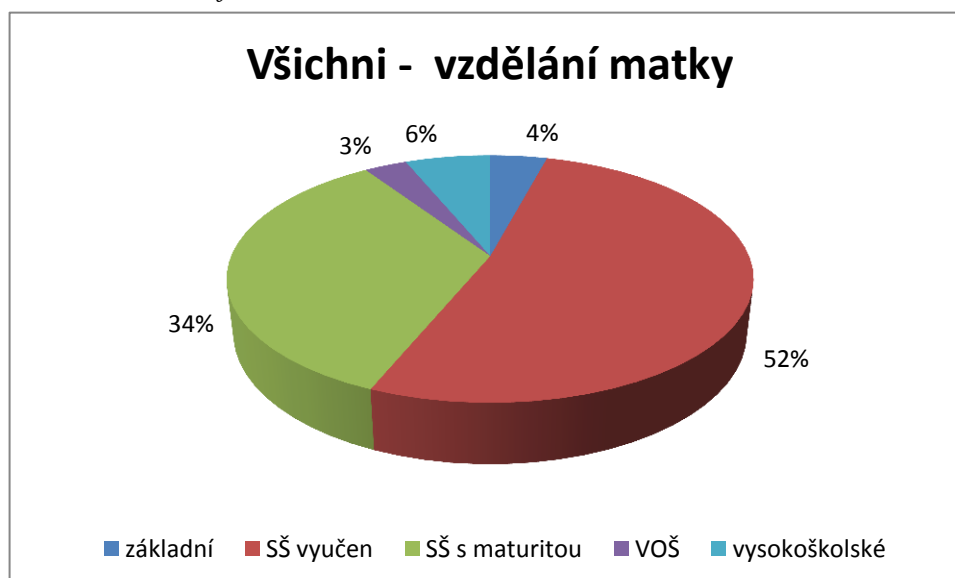
Vyhodnocení otázky č. 16: *Jaké je dosažené vzdělání tvých rodičů?*

Tato otázka slouží jako otázka směřující k odhalení souvislostí v oblasti vzdělání respondentů a jejich rodičů. Souvisí s postoji ke vzdělání, které jsou také jedním z prvků životního stylu.

Graf č. 44: Otázka č. 16 – dosažené vzdělání rodičů

Graf č. 45: Otázka č. 16 – dosažené vzdělání rodičů

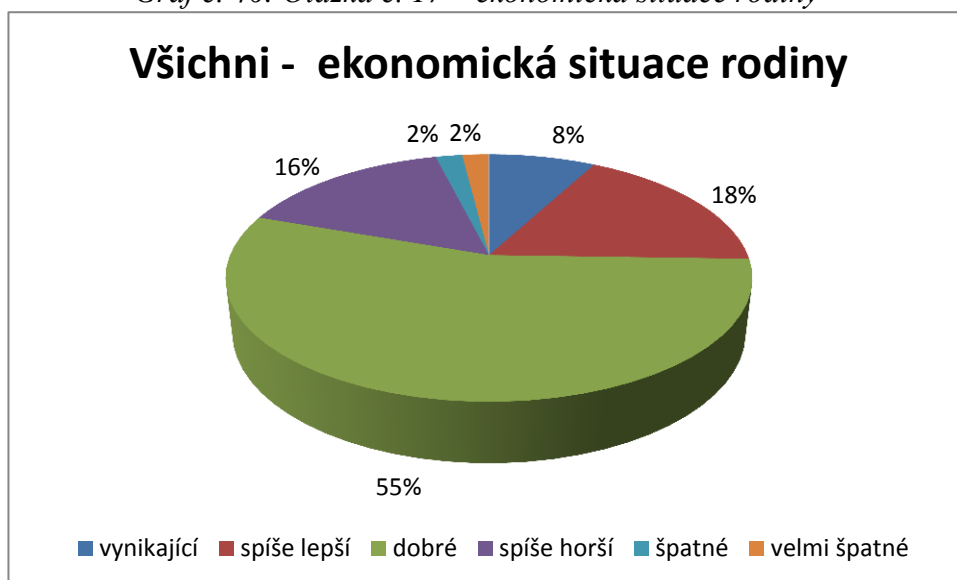

Můžeme srovnat grafy č. 44 a 45 znázorňující dosažené vzdělání rodičů s grafem č. 4 a zjistíme, že respondenti mají stejné až o něco vyšší studijní ambice než je vzdělání jejich rodičů. Tato úvaha je však spíše hypotetická a za předpokladu, že všichni studium úspěšně dokončí.

Vyhodnocení otázky č. 17: *Jaké je finanční zajištění - příjmy vaší rodiny?*

K dokreslení vztahů v oblasti volného času mládeže patří i ekonomická situace rodin, neboť, jak dotazovaní uvedli v otázce č. 8, často se o naplnění volného času rozhodují podle svých finančních možností. V možnostech tohoto výzkumu však není prokázáno, jak přesně výše financí souvisí s kvalitou naplnění volného času středoškolské mládeže. Dá se předpokládat, že vyšší objem financí umožňuje realizovat více finančně náročných aktivit a méně financí vede k levnějším variantám trávení volného času. Především však záleží na prioritách aktérů a konzumentů volného času.

Graf č. 46: Otázka č. 17 – ekonomická situace rodiny

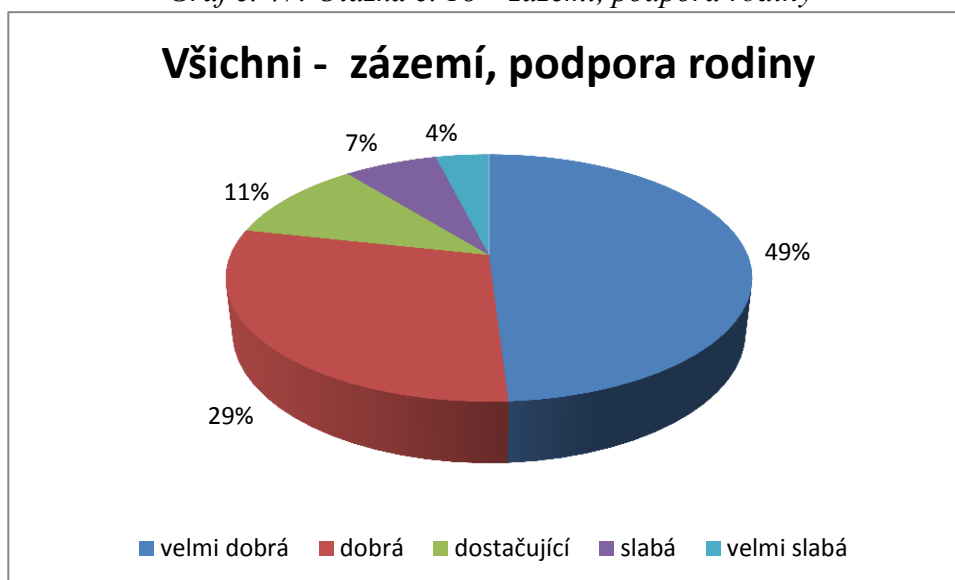

Z grafu č. 46 lze usoudit, že téměř čtyři pětiny respondentů hodnotí svou situaci jako dobrou či dokonce lepší. Ať již bychom volný čas výzkumného vzorku hodnotili jakkoli, nemůžeme říci, že výsledek je způsobený či významně ovlivněný nedostatečným množstvím financí v rodině. I když tato otázka, stejně jako následující, je citlivé téma a nemůže je věrně a plně odkrýt zvolená výzkumná metoda dotazníku.

Vyhodnocení otázky č. 18: *Jaké je pro tebe zázemí - podpora rodiny?*

Zázemí rodiny, resp. její podpora je důležitá pro celý život, tedy samozřejmě i pro oblast trávení volného času. Středoškolská mládež je na podpoře rodiny ve většině případů závislá a úroveň podpory rodiny bude mít významný vliv na podobu volného času, podobně jako výše nastíněná finanční stránka. I zde se jedná o citlivé téma.

Graf č. 47: Otázka č. 18 – zázemí, podpora rodiny

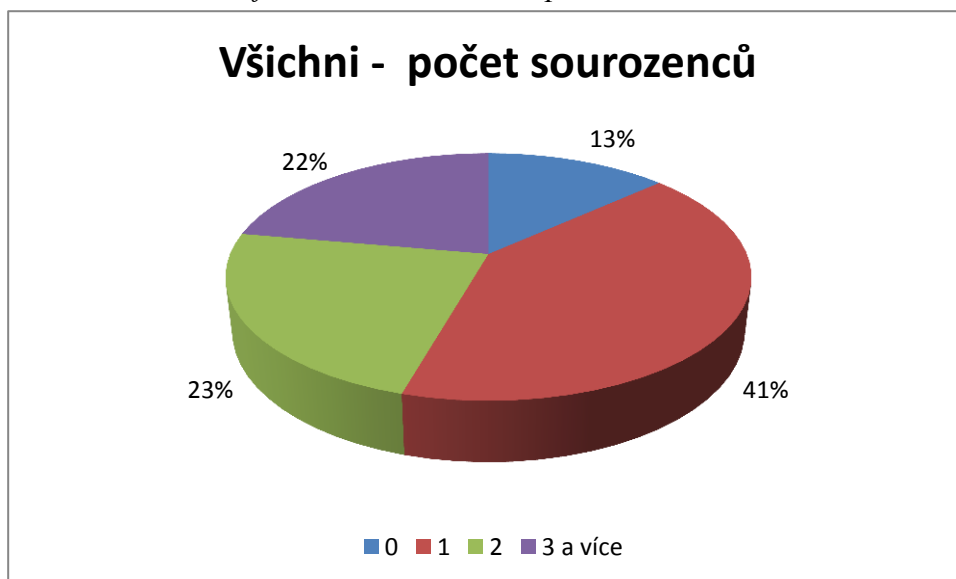

Polovina dotazovaných hodnotí zázemí a podporu rodiny jako velmi dobrou a necelá třetina pak jako dobrou. Jako slabou či velmi slabou vidí podporu a zázemí rodiny 11% respondentů.

Vyhodnocení otázky č. 19: *Kolik máš sourozenců?*

Finanční situace a podpora rodiny může být ovlivněna mnoha faktory. Jedním z nich je také počet sourozenců, protože v početnější rodině se objem financí i pozornost rodičů dělí mezi více osob. U této otázky hraje zkreslující roli výskyt nevlastních sourozenců, které respondenti do odpovědi často započítávali, celkový graf č. 48 tak příliš neodpovídá běžným statistikám platným pro populaci v ČR.

Graf č. 48: Otázka č. 19 – počet sourozenců

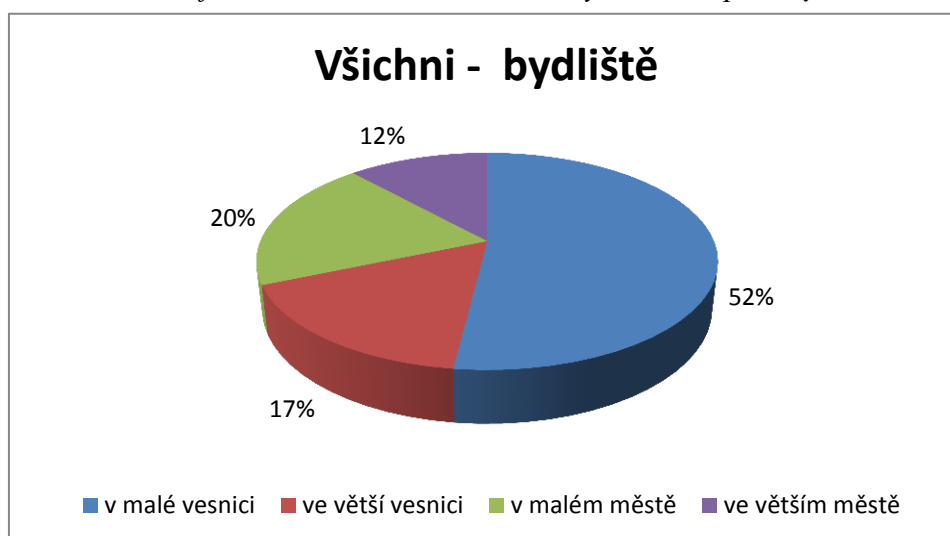

Žádného nebo jednoho sourozence má dle uvedených odpovědí více než jedna polovina respondentů. Téměř čtvrtina uvedla ve svém životě přítomnost dvou sourozenců a o něco více než pětina dotazovaných sourozence tři. Zde se naskytá otázka, jakou měrou započítali respondenti i nevlastní sourozence, nebo jak pochopili položenou otázku.

Vyhodnocení otázky č. 20: *Bydlím:*

Specifičnost a charakter místa bydliště může ovlivňovat možnosti trávení volného času, ať již po stránce možností v daném místě nebo nutností dojíždět za lepšími možnostmi, tak i v dalších vlivech. Mezi ně můžeme řadit tradice, místní zvyky, naučené způsoby chování a trávení volného času, vliv okolí – prostředí, referenční skupiny, charakter skupiny vrstevníků v daném místě (četnost, rozmanitost, způsoby trávení volného času).

Graf č. 49: Otázka č. 20 – místo bydliště dle povahy

Z hlediska místa bydliště je výzkumný vzorek středoškolské mládeže, pobývající přes týden v domovech mládeže, resp. základní soubor, svou povahou relativně specifický, protože přes polovinu všech respondentů tvoří obyvatelé menších vesnic a další pětinu pak obyvatelé větší vesnice. Pouze třetina respondentů je z nějakého typu měst. Tím se výzkumný vzorek liší od běžného průměru středoškolské mládeže.

Část výzkumu díky doplňujícím otázkám ohledně rodinného zázemí přinesla několik zajímavých poznatků. Respondenti mají stejné až o něco vyšší studijní ambice než je vzdělání jejich rodičů. Většina dotazovaných hodnotí ekonomickou situaci rodin jako dobrou či lepší, způsob trávení volného času by tedy neměl být ovlivněn nedostatkem finančních prostředků. Více jak tři čtvrtiny respondentů cítí zázemí a podporu své rodiny jako velmi dobrou nebo alespoň dobrou. Nejvíce dotazovaných má jednoho sourozence, analýza odpovědí ukázala relativně vysoký počet procent odpovědí označujících přítomnost dvou a více sourozenců. V otázce bydliště je výzkumný vzorek svou povahou specifický, protože přes polovinu všech oslovených středoškoláků tvoří obyvatelé menších vesnic, pětinu větších vesnic a pouze třetina je z nějakého typu měst. Tato specifická je dána tím, že místo bydliště je úzce provázáno s potřebou ubytování v domově mládeže, ve kterém výzkum probíhal.

8.8 Identifikace s volným časem a životním stylem

Tématem poslední subkapitoly je hodnocení a míra identifikace se svým volným časem a postoj k životnímu stylu rodičů. Respondenti budou hodnotit svou spokojenost se svým volným časem, pocit důležitosti volného času pro ně samé a v poslední otázce zaujímat stanovisko v oblasti identifikace s životním stylem svých rodičů.

Vyhodnocení otázky č. 21: *Jsi se svým naplněním volného času spokojen/a ?*

Většina dotazovaných je s naplněním svého volného času spokojena, spíše nespokojených a nespokojených je pouze jedna pětina. Dalo by se tedy říci, že ve stavu spokojenosti není příliš velká motivace nějakým způsobem svůj volný čas či životní styl měnit.

Graf č. 50: Otázka č. 21 – spokojenost se svým volným časem

Vyhodnocení otázky č. 22: *Je pro tebe volný čas důležitý?*

Odpovědi na tuto otázku jen potvrzují teoretické předpoklady, že volný čas je významnou a důležitou součástí života. U středoškolské mládeže možná ještě mnohem významnější než u jiných skupin, případně období života. Odpovědi u této otázky vykazují vysokou míru shody mezi respondenty.

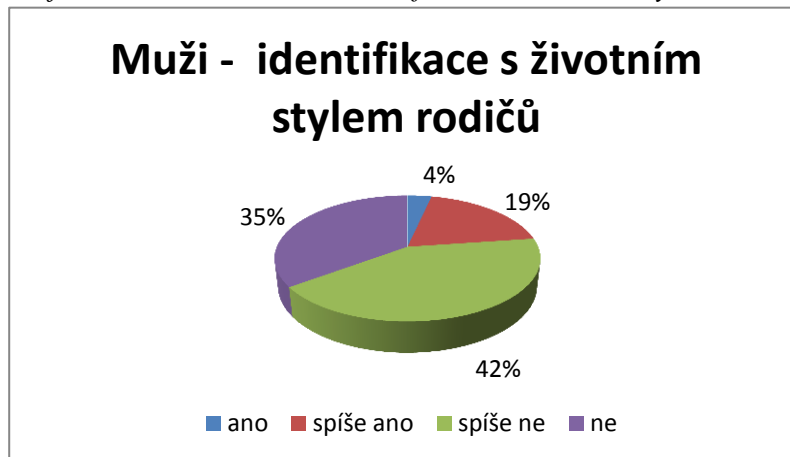
Graf č. 51: Otázka č. 22 – volný čas z hlediska osobní důležitosti

Vyhodnocení otázky č. 23: *Dalo by se říci, že máš podobný životní styl jako tvoji rodiče?*

V poslední otázce dotazníku se respondenti snažili porovnat, zhodnotit a přiklonit se k možnosti identifikovat se s životním stylem svých rodičů. Při tvorbě otázky bylo jasné, že zde bude hrát velkou roli věk respondentů, jejich vývojové období, kdy významně působí odlišné sebepojetí, vymezování se, až téměř vztahy na úrovni generačního problému. I tak bylo cílem zjistit, nakolik se případně respondenti ztotožňují v uvedené oblasti se svými rodiči.

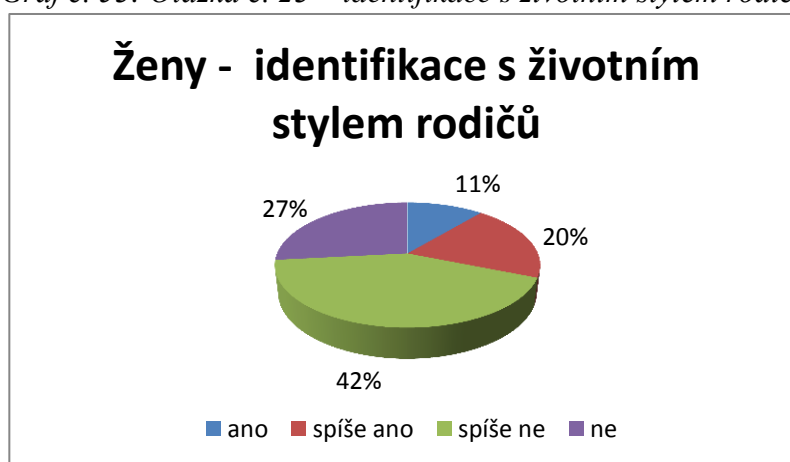
Graf č. 52: Otázka č. 23 – identifikace s životním stylem rodičů

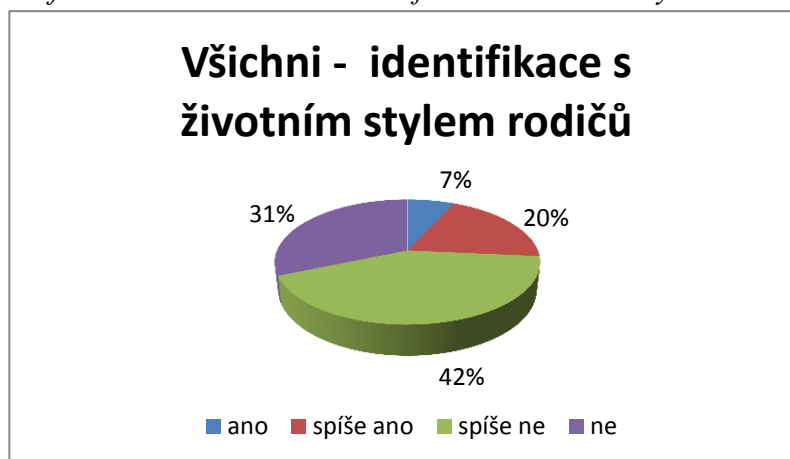
U mužů byl znát kritičtější a více neztotožňující postoj, ženy se ztotožňovaly s životním stylem svých rodičů o něco více (viz grafy č. 52 – 53).

U žen byla znát (již u několika předchozích otázek) ve stejném věku vyspělejší a vyzrálejší osobnost než u mužů, i proto ženy více přijímají své sociální role a i přes generační rozdíly se dokáží více identifikovat se svými rodiči v oblasti jejich životního stylu.

Graf č. 53: Otázka č. 23 – identifikace s životním stylem rodičů

Graf č. 54: Otázka č. 23 – identifikace s životním stylem rodičů

V oblasti identifikace s volným časem a životním stylem převládá spokojenost s naplněním volného času a volný čas má dle výzkumu pro středoškolskou mládež velký význam. S životním stylem rodičů se převážná část respondentů neztotožňuje.

9 Shrnutí a závěr empirické části

9.1 Ověřování platnosti výzkumných předpokladů

P₁: Muži se účastní většího množství volnočasových aktivit se sportovním zaměřením než ženy.

Porovnáním grafů č. 14 a 15 zjistíme, že u mužů dominuje *internet, počítač* a *sport* (60%). Ženy oproti tomu preferují *rodinu* (60%), *internet* a *odpočinek*. Muži mají i v další otázce relativně vysoký výskyt sportovních aktivit (45% mužů uvádí sport mezi nejčastějšími aktivitami, oproti pouhým 20% žen, viz grafy č. 17 a 18). *Výzkumný předpoklad se jeví jako platný.*

P₂: Ženy se ve volném čase více orientují na rodinu.

Náplň volného času mužů na základě grafu č. 17 charakterizuje pětice pojmů: *kamarádi-počítač-sport-poslech hudby-internet*. Ženy preferují (graf č. 18) pětici nejčastější náplně volného času: *kamarádi-poslech hudby-rodina-internet-počítač*.

U žen je patrné větší zaměření na trávení volného času s rodinou (40%) dle grafu č. 18, oproti mužům (18%) dle grafu č. 17. I u vyhodnocení výsledků otázek č. 5 a 6 vychází hodnocení pojmu *rodina* ženami zřetelně významněji. *Výzkumný předpoklad můžeme považovat za platný.*

P₃: U mužů je ve volném čase větší výskyt rizikového chování než u žen.

Na grafu č. 14 je jasně vidět představa (nebo potřeba) mužů o alkoholu a kouření jako o nedílné součásti volného času. U žen tato představa není tak silná. U mužů je patrná přítomnost alkoholu a kouření (přes 20%, viz graf č. 17) jako nedílné součásti volného času. U žen je tato tendence na základě přiznaných údajů slabší (pod 15%). Po srovnání komplexních výsledků mužů a žen u otázek č. 14 a 15 můžeme

jednoznačně konstatovat, že převážná většina hodnot naměřených u mužů byla vyšší než u žen. *Výzkumný předpoklad se zdá být platným.*

P₄: U mužů má využití počítače ve volnočasových aktivitách větší zastoupení než u žen.

Otázka č. 6, ve které dotazovaní uváděli, bez čeho si volný čas nedovedou představit, přinesla zjištění, že u mužů se počítač umístil na čtvrtém místě ze všech uvedených možností a u žen byl až na místě dvanáctém. Z hlediska nejčastější náplně volného času řadili muži počítač na druhé místo, oproti ženám, kterým počítač obsadil až pátou příčku.

Muži navíc prokazatelně hrají více počítačové hry (48%) než ženy, které tento fakt přiznávají podstatně méně (11%). Tato fakta *umožňují prohlásit výzkumný předpoklad za platný.*

9.2. Základní rekapitulace zjištěných poznatků v empirické části

Výzkumu se zúčastnilo 105 respondentů, 60 mužů a 45 žen pobývajících přes týden v domově mládeže při ISS stavební. Mírná většina studuje maturitní obory, které však studuje především kolem 90% zúčastněných žen, muže zastupují dvě třetiny studující obory učební.

Většina mládeže disponuje ve všední dny pěti a více hodinami volného času, pod čtyři hodiny volného času denně má méně než 20% respondentů. O víkendu a o prázdninách má více jak 85% dotazovaných sedm a více hodin volného času denně, 30% dokonce uvádí třináct a více hodin.

V otázce významu – smyslu volného času by se dala jako nejvýznamnější uvést trojice pojmů: *zábava – přátelství – odpočinek*. Volný čas si respondenti neumí představit bez kamarádů a poslechu hudby. Muži pak přidávají: *internet – počítač –*

sport, ženy doplňují nejsilnější pojmy o: *rodinu – internet*. Společné resumé obsahovalo: *kamarádi – poslech hudby – internet – odpočinek – jít jen tak ven*.

Nejčastější náplní volného času u mužů jsou: *kamarádi – počítač – sport – poslech hudby – internet*. Ženy preferují tyto obsahy: *kamarádi – poslech hudby – rodina – internet – počítač*. Všeobecně jsou tedy na předních místech: *kamarádi – poslech hudby – počítač – internet*.

Výběr volnočasových aktivit a samotné trávení volného času je ovlivněno především množstvím finančních prostředků a kamarády – vrstevníky. Pasivní sledování obrazovky – monitoru je podle průměrných čísel někde okolo tří hodin denně, u mužů je tento jev čtenější než u žen.

Ve využití počítače se muži i ženy shodují na pořadí: *využívání internetu – poslech hudby – sledování filmů*. Muži dle dalších naměřených hodnot hrají prokazatelně více počítačové hry než ženy.

Využití internetu je především naplněno přítomností a aktivitou na sociálních sítích, stahováním filmů či hudby, psaním e-mailů, SMS, chatováním (komunikací) a bezcílným surfováním.

Většině mužů stačí průměrně denně na přípravu na vyučování jedna hodina či méně, pouze 17% se připravuje na vyučování dvě hodiny nebo o něco více. Ženy stráví přípravou na vyučování více času, průměrně asi hodinu a půl. Kolem 45% žen uvádí, že jejich příprava na vyučování trvá dvě hodiny a více.

Školní prospěch dle sebehodnocení respondentů vykazuje přímou úměrnost mezi měrou vynaloženého času a pozitivním hodnocením studijních výsledků. Necelých 20% mužů má lepší studijní výsledky, kolem 50% považuje své výsledky za dobré a více jak třetina výsledky hodnotí jako spíše horší až špatné. Ženy se hodnotí ze 42% jako studentky s lepšími či vynikajícími studijními výsledky, 40% uvádí studijní výsledky jako dobré, pouze 18% pociťuje výsledky jako spíše horší.

V oblasti výskytu a vlivu negativních jevů se dá říci, že mezi nejsilnější jevy v sebehodnocení patří *alkohol, kouření cigaret, bezcílné chození s partou, tvrdý*

alkohol, rasismus, kdy jevy uváděné na předních příčkách dosahují z maximální bodové škály kolem 40% „pokrytí“ – síly a vlivu ve volném čase a životním stylu zkoumané středoškolské mládeže. Při hodnocení svých vrstevníků byli respondenti kritičtější. *62% síly a vlivu získalo kouření cigaret, 52% konzumace alkoholu, 46% bezcílné chození s partou, 36% konzumace tvrdého alkoholu, 27% kouření marihuany a 22% rasismus*. Hodnoty rasismu byly ovlivněny nedávnými událostmi v okolí domova mládeže, kde hrála negativní roli skupina Romů páchající trestnou činností vůči některým respondentům. U mužů je výskyt a vliv negativních jevů ve volném čase a oblasti životního stylu vyšší než u žen.

Na základě doplňujících otázek bylo zjištěno, že ve vzdělání rodičů respondentů převládá vzdělání ukončené získáním výučního listu, ve třetině je přítomné vzdělání s maturitou. Pouze základní vzdělání nebo naopak vyšší odborné vzdělání či vzdělání vysokoškolské se objevuje jen v cca 10% u otců i matek dotazovaných.

Finanční zajištění rodin je v nejvíce případech dobré, rodin se spíše lepšími či horšími finančními možnostmi je podobné množství. Polovina respondentů pak označuje podporu – zázemí rodiny jako velmi dobré, třetina vidí situaci jako dobrou a necelá čtvrtina od dostačující až k velmi slabé. Nejvíce respondentů má jednoho nebo dva sourozence. Přes polovinu dotazovaných tvoří obyvatelé menších vesnic, pětinu obyvatelé větších vesnic a na malá města a větší města pak připadá necelá třetina respondentů.

S naplněním volného času je spokojeno 40% účastníků výzkumu, dalších 40% spíše spokojeno, pětina je spokojena méně. Pouze 4% ze všech respondentů jsou nespokojena. Pro 80% oslovené mládeže je volný čas důležitý, pro 19% spíše důležitý, 1% označilo možnost „spíše ne“ a rezolutní „ne“ nevybral nikdo. Téměř tři čtvrtiny respondentů se neztotožňují s životním stylem svých rodičů. Necelá třetina se přiklání ke spíše lehčí formě identifikace. O něco vyšší míru identifikace uvedly na rozdíl od mužů ženy.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo nastínění problematiky volného času a životního stylu současné středoškolské mládeže. V teoretické části práce jsem vymezil základní pojmy, popsal klíčové role a funkce volného času. Základně jsem zmapoval oblast volnočasových aktivit, poukázal na specifika vývojového období, dospívání a socializace mládeže. Věnoval jsem zvýšenou pozornost faktorům ovlivňujícím trávení volného času a podobu životního stylu. Celkově teoretická část práce objasnila základní souvislosti a ukázala komplexnost celé problematiky.

V empirické části jsem se věnoval výzkumu a nalézání poznatků, jakým způsobem tráví současná středoškolská mládež svůj volný čas, jaké volnočasové aktivity a jaký životní styl preferuje. Sledoval jsem také, jaké jsou rozdíly mezi trávením volného času a životním stylem u dívek a chlapců.

Volný čas je významnou oblastí života, značně přispívá k rozvoji osobnosti a plní řadu důležitých funkcí. Tato fakta jsou důvodem velkého zájmu pedagogiky o volný čas a snah o jeho pedagogické ovlivňování. S těmito snahami se pojí výchova ke zdravému životnímu stylu, který je brán jako určitý souhrn životních forem, které zahrnují hodnotovou orientaci, způsoby trávení volného času a jednání člověka ve volném čase. Posláním pedagogiky a především pedagogiky volného času je sledovat trendy ve volnočasových aktivitách, orientovat se ve složitém spektru aktivit a realizujících subjektů, reagovat na jejich vývoj a usilovat o pozitivní usměrňování aktivit s cílem co nejvíce přispět k rozvoji účastníků volného času a jejich ochraně před negativními jevy. V tomto směru hraje významnou roli výchova k volnému času.

Každý pedagogický pracovník pracující s mládeží by se měl orientovat ve zvláštностech vývojového období adolescence a znát specifika dospívání a socializace mládeže. Prohloubení pohledu do světa mládeže usnadní komunikaci a zefektivní výchovné působení pedagoga.

Mezi faktory, které významně ovlivňují podobu volného času a životního stylu středoškolské mládeže, patří rodina, škola, vrstevníci, média, ale také různé negativní jevy. V každém období života, v průběhu dětství a dospívání, hrají trochu jinou roli a mají rozdílnou sílu působení. Oblast volného času je velmi otevřená a vytváří se tak prostor pro rizikové chování mládeže. Tato skutečnost podtrhuje potřebu dobré výchovy nejen k volnému času, která by dokázala případná rizika eliminovat.

Empirická část potvrdila některé trendy v oblasti volného času středoškolské mládeže. Středoškolská mládež má poměrně hodně volného času. Jako významné prvky trávení volného času mládež pociťuje zábavu, přátelství – vztahy s vrstevníky a odpočinek. Pro všechny respondenty dotazníku, který byl výzkumným nástrojem empirické části práce, jsou ve volném čase nepostradatelní vrstevníci – kamarádi a poslech hudby. Chlapci ke svému „životu“ potřebují ještě počítač, internet a sport. Dívky místo počítače a sportu více preferují rodinu. Nejčastější náplní volného času všech dotazovaných byli kamarádi a čas s nimi strávený, poslech hudby, využití počítače a internetu. Výběr volnočasových aktivit dle odpovědí respondentů nejvíce ovlivňují finance a vrstevníci. Sledování obrazovky věnuje mládež okolo tří hodin denně, při využití počítače nejvíce preferuje využívání internetu, poslech hudby a sledování filmů. Na internetu tráví většinu času na sociálních sítích, stahováním hudby a filmů a věnují se také různým variantám komunikace. V přípravě do školy postačuje většině okolo hodiny času, dívky na přípravu na vyučování vynaloží průměrně o něco více času. Oproti chlapcům pak pozitivněji hodnotí svůj studijní prospěch.

V oblasti výskytu a vlivu negativních jevů lze sledovat projevy rizikového chování středoškolské mládeže. Mezi nejčastější jevy patří kouření cigaret, konzumace alkoholu a bezcílné chození s partou. Nemalé procento získala konzumace tvrdého alkoholu a kouření marihuany.

Výzkum obsahoval i část doplňujících otázek, které se týkaly rodinného zázemí respondentů a které by si zasloužily hlubší rozbor a porovnání souvislostí a vazeb

získaných dat s daty získanými v předchozí části výzkumu. To by však vyžadovalo náročnější a rozsáhlejší práci s daty přesahující rozsah a možnosti bakalářské práce. Tento výzkumný potenciál případně využiji při případném navazujícím studiu v závěrečné práci se specifictějším tématem.

Poslední částí výzkumu byla oblast identifikace se svým volným časem a životním stylem, která ukázala spokojenost respondentů s volným časem a vysoké subjektivní hodnocení významu volného času pro jejich osobní život. S životním stylem rodičů se ve větší míře spíše neztotožňují.

Tvorba bakalářské práce, její téma, studium literatury a výzkumná práce v empirické části rozšířily můj pohled na oblast volného času, životního stylu a specifik středoškolské mládeže s nimi spojených. Věřím, že mi rozšířený úhel pohledu pomůže při práci v mém profesním životě vychovatele i ve volném čase, ve kterém organizuji volnočasové aktivity pro děti a mládež.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY:

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-135-X.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

NAKONEČNÝ, M. *Obecná psychologie*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.

ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-2471-174-4.

SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

SEZNAM PŘÍLOH:

- Dotazník použitý při výzkumu

Dotazník – volný čas

Vážení středoškoláci,

prosím vás o vyplnění tohoto dotazníku, který je zaměřen na trávení volného času. Cílem dotazníku je zjistit, co si opravdu myslíte a jak trávíte svůj volný čas. Vyplňování dotazníku je anonymní, získané informace budou použity pouze pro výzkumnou část závěrečné vysokoškolské práce.

Na otázky se odpovídá zakřížkováním zvolených možností. Při vyplňování otázek se jinak řiďte instrukcí, kolik můžete označit možností, případně jakým jiným způsobem odpovídat na otázku. Není-li uvedeno jinak, vybírá se pouze jedna možnost. Odpovídejte prosím pravdivě podle vlastního uvážení, nejedná se o test.

Děkuji za pochopení a spolupráci.

Tomáš Bach

1. Jsem:

muž žena

2. Studuji:

obor zakončený výučním listem obor ukončený maturitou

3. Kolik máš průměrně volného času ve všední den ? (pondělí – pátek). Volným časem se myslí čas, který ti zbyde po zajištění životních potřeb (spánek, jídlo atd.) a po splnění běžných povinností a který můžeš využít podle svého.

1 hodinu 2 hodiny 3 hodiny 4 hodiny 5 a více hodin

4. Kolik máš průměrně volného času denně o víkendu a o prázdninách?

1-3 hodiny 4-6 hodin 7-9 hodin 10-12 hodin 13 a více hodin

5. Co pro tebe znamená volný čas? Jaké možnosti tvůj volný čas nejvíc vystihují? (vyber 5 možností)

přátelství volnost zábava možnost rozvoje mám čas sám/a na sebe
 nuda komunikace bezstarostnost zajímavé aktivity věnuji se svým zájmům
 rodina odpočinek nicnedělání možnost výdělků láska, partnerství

Případně doplň vlastní možnost:.....

6. Bez čeho si svůj volný čas nedokážeš představit? (vyber max. 10 možností, které pro tebe mají význam)

sport móda četba výtvarná činnost poslech hudby
 počítač internet studium nakupování zájmové kroužky
 sex erotika kultura restaurace hra na hudební nástroj/zpěv
 rodina odpočinek alkohol kouření sledování TV, DVD, PC
 příroda kamarádi cestování tanec jít jen tak ven

Případně doplň vlastní možnosti:.....

7. Co se ve tvém volném čase objevuje nejčastěji? (vyber max. 5 možností)

☐ sport	☐ móda	☐ četba	☐ výtvarná činnost	☐ poslech hudby
☐ počítač	☐ internet	☐ studium	☐ nakupování	☐ zájmové kroužky
☐ sex	☐ erotika	☐ kultura	☐ restaurace	☐ hra na hudební nástroj/zpěv
☐ rodina	☐ odpočinek	☐ alkohol	☐ kouření	☐ sledování TV, DVD, PC
☐ příroda	☐ kamarádi	☐ cestování	☐ tanec	☐ jít jen tak ven

Případně doplň vlastní možnosti:.....

8. Co ovlivňuje tvůj výběr činnosti ve volném čase? (vyber max. 3 možnosti)

- kamarádi rodiče finance TV, internet nic, jen já

9. Kolik hodin denně strávíš u obrazovky, monitoru sledováním filmů, seriálů a jiných pořadů ?

- méně než hodinu 1-2 hodiny 3-4 hodiny 5 a více hodin

10. K čemu nejčastěji využíváš počítač? (vyber 3 nejčastější možnosti)

- sledování filmů poslech hudby k práci do školy hraní her využívání internetu

11. K čemu nejčastěji využíváš internet? (vyber 3 nejčastější možnosti)

- studuji jen tak surfuji sociální síť (facebook) vyhledávám praktické informace
 hraji on-line hry čtu zprávy, noviny píšu e-maily, sms, chatuji stahuji filmy / hudbu

12. Kolik hodin denně strávíš mimo školu učením, studiem, studijními úkoly ?

- méně než hodinu 1 hodinu 2 hodiny 3 hodiny 4 a více hodin

13. Jaký je tvůj prospěch ve škole ?

- vynikající spíše lepší dobrý spíše horší špatný mám problémy

14. Objevují se ve tvém volném čase nebo mají nějaký vliv následující jevy? (Přidej body ke všem následujícím možnostem: 3 = hodně, velký; 2 = docela často, střední; 1 = málo, malý; 0 = vůbec, žádný.)

alkohol	lehčí drogy	krádeže
tvrdý alkohol	tvrdší drogy	rasismus
kouření cigaret	šikana	bezcílné chození s partou
kouření marihuany	násilí, agresivita	vliv sekt

15. Které jevy ovlivňují nebo naplňují volný čas tvých kamarádů, kamarádek? (Přidej body ke všem následujícím možnostem: 3 = hodně, velký; 2=docela často, střední; 1=málo, malý; 0=vůbec, žádný.)

.....alkohollehčí drogykrádeže
.....tvrdý alkoholtvrdší drogyrasismus
.....kouření cigaretšikanabezcílné chození s partou
.....kouření marihuanynásilí, agresivitavliv sekt

16. Jaké je dosažené vzdělání tvých rodičů?

Otec: základní SŠ vyučen SŠ s maturitou VOŠ vysokoškolské
Matka: základní SŠ vyučena SŠ s maturitou VOŠ vysokoškolské

17. Jaké je finanční zajištění - příjmy vaší rodiny?

vynikající spíše lepší dobré spíše horší špatné velmi špatné

18. Jaké je pro tebe zázemí - podpora rodiny?

velmi dobrá dobrá dostačující slabá velmi slabá

19. Kolik máš sourozenců?

0 1 2 3 a více

20. Bydlím :

v malé vesnici ve větší vesnici v malém městě ve větším městě

21. Jsi se svým naplněním volného času spokojen/a ?

ano spíše ano spíše ne ne

22. Je pro tebe volný čas důležitý?

ano spíše ano spíše ne ne

23. Dalo by se říci, že máš podobný životní styl jako tvoji rodiče?

ano spíše ano spíše ne ne

Děkuji za spolupráci při výzkumu a vyplnění dotazníku. Přeji pěkný den.